

CENTRALNA BANKA
CRNE GORE

SEKTOR ZA ISTRAŽIVANJA I STATISTIKU

Radna studija br. 6

ULOGA CENTRALNE BANKE CRNE GORE U PROCESU PRISTUPANJA EVROPSKOJ UNIJI (EU)

**Sektor za istraživanja i statistiku – Odjeljenje za saradnju sa EU i ECB, u saradnji
sa Sektorom za kontrolu banaka i Sektorom za platni promet**

Podgorica, 2006.

Ovaj materijal izražava stavove autora. Ovi pogledi ne moraju nužno predstavljati stavove i politiku Centralne banke Crne Gore.

SADRŽAJ

1. ULOGA I AKTIVNOSTI CENTRALNE BANKE U PROCESU EVROPSKIH INTEGRACIJA.....	7
2. PRLAGOĐAVANJE PRINCIPA I INSTRUMENATA MONETARNE POLITIKE CBCG ZAHTJEVIMA ESCB	10
2.1. Obavezna rezerva	12
2.2. Operacije na otvorenom tržištu i stalno raspoložive olakšice	16
2.2.1. Operacije na otvorenom tržištu	17
2.2.2. Stalno raspoložive olakšice (Standing facilities).....	18
3. PRILAGOĐAVANJE PRAVNE REGULATIVE U OBLASTI BANKARSKOG SISTEMA ZAHTJEVIMA I STANDARDIMA EU.....	20
3.1. Usklađivanje bankarskog sistema Crne Gore sa Direktivama EU.....	20
3.2. Bazelski principi i usklađenost.....	23
4. PRILAGOĐAVANJE STATISTIKE STANDARDIMA ECB.....	28
4.1. Prilagođavanje monetarne i finansijske statistike ECB standardima	29
4.2. Prilagođavanje statistike bilansa plaćanja standardima EU.....	32
5. PRILAGOĐAVANJE PLATNOG SISTEMA CRNE GORE ZAHTJEVIMA EU	34
6. USLOVI KOJE JE NEOPHODNO ISPUNITI ZA ULAZAK U EMU.....	38
7. KOMUNIKACIONA STRATEGIJA	42
8. LITERATURA	44

SPISAK UPOTRIJEBLJENIH SKRAĆENICA

CAD	Direktiva o adekvatnosti kapitala
CB	Centralna banka
CBCG	Centralna banka Crne Gore
EAD	Izloženost u trenutku nastanka neurednosti u izmirenju obaveze
EC	Evropski savjet
ECB	Evropska centralna banka
EMI	Evropski monetarni institut
EMU	Evropska monetarna unija
ERM II	Evropski monetarni režim
ESCB	Evropski sistem centralnih banaka
EU	Evropska unija
EZ	Evropska zajednica
HICP	Harmonizovani indeks potrošačkih cijena
HOV	Hartije od vrijednosti
IRB	Međunarodni rejting banke
LGD	Gubitak uslijed neurednog izmirenja obaveze
M	Dospijeće
MFI	Monetarne finansijske institucije
MMF	Međunarodni monetarni fond
MPS	Međubankarski platni sistem
OECD	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
PBCR	Pristup baziran na centralizovanom rejtingu
PD	Vjerovatnoća neizmirenja obaveza
RCG	Republika Crna Gora
SSP	Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
VaR	VAR metodologija

1. ULOGA I AKTIVNOSTI CENTRALNE BANKE U PROCESU EVROPSKIH INTEGRACIJA

U aprilu 2005. godine Savjet ministara EU 25, odobrio je pozitivnu Studiju o izvodljivosti Srbije i Crne Gore, a početkom oktobra formalno su započeli pregovori o zaključivanju Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP). U pitanju je “mješoviti sporazum” koji se zaključuje između zemalja Zapadnog Balkana i Evropskih zajednica i njihovih država članica, čime počinje institucionalizacija odnosa sa Evropskom unijom. Sporazum treba da bude instrument na putu evropskih integracija koji će omogućiti sprovođenje reformi u svim oblastima regulisanim u okviru njega. Cilj sporazuma je usklađivanje sa standardima Evropske unije i uključivanje zemlje potpisnice u punopravno članstvo.

Proces pridruživanja Crne Gore Evropskoj Uniji će zahtijevati široke promjene u privrednom sistemu, u strukturi privrede, njenoj organizaciji i načinu poslovanja. To podrazumijeva dug i složen put prilagođavanja institucija, zakona i pravne regulative, instrumenata i mjera ekonomske politike praksi EU. Složenost cjelokupnog procesa, kao i činjenica da proces integracije sa sobom donosi i određene troškove koji na dugi rok ne smiju prevazići pomenute koristi od integracije, ističu neophodnost analitičkog i planskog pristupa reformama koji će ustanoviti odgovarajući redoslijed budućih koraka.

Za ostvarenje ovog cilja neophodna je izrada strategije pridruživanja EU, godišnjih planova njene implementacije, plana harmonizacije zakonodavstva kao i jačanje administrativnih kapaciteta za realizaciju procesa pridruživanja. Osnovni cilj strategije je da se stvori konzistentan skup mjera, politika, institucija i plan harmonizacije domaćeg zakonodavstva koji će u određenom vremenu stvoriti uslove za punopravno članstvo u EU uz najniže troškove prilagođavanja.

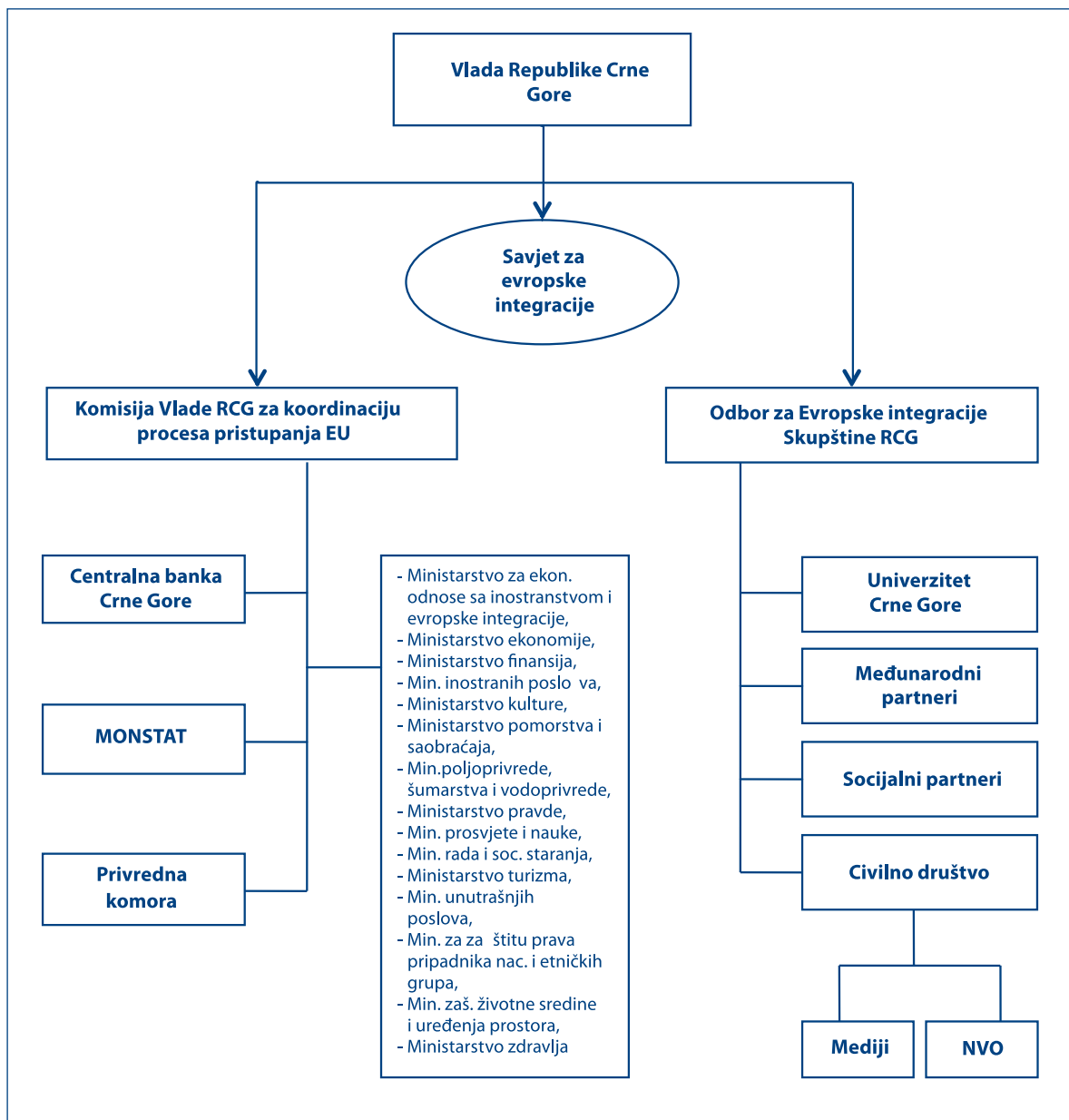
Radi ubrzanja pristupa Crne Gore u evropske integracione tokove, potrebna je aktivna uloga svih segmenata društva. Time će biti omogućeno prilagođavanje evropskim vrijednostima, standardima i obavezama.

Uslovi za članstvo su definisani u Ugovoru o Evropskoj uniji: “Svaka evropska država koja poštuje načela navedena u Članu 6. tačka 1. može da zatraži da postane članica Unije...”¹ Dinamika kojom se zemlja približava Evropskoj uniji u osnovi zavisi od dinamike kojom usvaja i sprovodi reforme. Reforme i usklađivanje pravnih, ekonomskih i političkih standarda EU zahtijeva i pojedinačni i grupni angažman svih institucija u Crnoj Gori. Iz tih razloga u ovom procesu učestvuje i CBCG kao jedina institucija koja je zadužena za vođenje monetarne politike, uspostavljanje i održavanje zdravog bankarskog sistema i efikasnog platnog prometa (član 1. Zakona CBCG).“

¹ U Članu 6., tački 1. definisana su osnovna načela: “Unija se zasniva na načelima slobode, demokratije, poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda i na vladavini prava, načelima koja su zajednička svim državama članicama.”

Priključenje EU predstavlja dugoročni strateški cilj Crne Gore, čija realizacija zahtijeva definisanje jasnih ciljeva i planova, kao i koordinisanu aktivnost svih relevantnih subjekata u procesu pridruživanja. Uloga institucija u pristupanju Crne Gore EU može se prikazati preko sljedeće šeme.

Graf br. 1. Mreža za evropske integracije u Crnoj Gori

Izvor: CBCG

Uloga Centralne banke Crne Gore u procesu pristupanja EU odnosi se na:

- Harmonizaciju pravnih propisa i prihvatanje «acquire communitare» (u monetarnoj oblasti, bankarskoj regulativi, statistici i platnom sistemu sa standardima koji važe u EU);
- Doprinosa kreiranju i održavanju stabilnog makroekonomskog i institucionalnog okruženja koje će omogućiti funkcionalnu tržišnu privredu;
- Učešće u završetku procesa privatizacije bankarskog sektora;
- Saradnju sa institucijama EU, Evropskom Centralnom bankom, Evropskom bankom za obnovu i razvoj itd.);
- Podršku ekonomskoj i međunarodnoj saradnji;
- Nastavak napora na iznalaženju rješenja za uspostavljanje direktnog platnog prometa između Srbije i Crne Gore, shodno preporukama Evropske unije;
- Učešće u komunikacionoj strategiji;
- Učešće u pristupanju Evropskoj monetarnoj Uniji.

Aktivnosti Centralne banke u prethodnom periodu u dijelu saradnje sa EU odnosile su se na obezbjeđenje informacija iz njene nadležnosti za potrebe pripreme Studije izvodljivosti, implementaciju preporuka iz Evropskog Partnerstva (doprinosa pripremi Akcionog plana za implementaciju preporuka), informisanje o postignutom nivou reformi iz njene nadležnosti itd. Predstavnici Centralne banke bili su neposredno uključeni u rad “Unaprijeđenje stalnog dijaloga”, foruma putem kojeg predstavnici nadležnih organa održavaju direktan dijalog sa predstavnicima Evropske unije. Centralna banka je započela i proces redovnog izvještavanja Eurostatu o makroekonomskim kretanjima u Crnoj Gori.

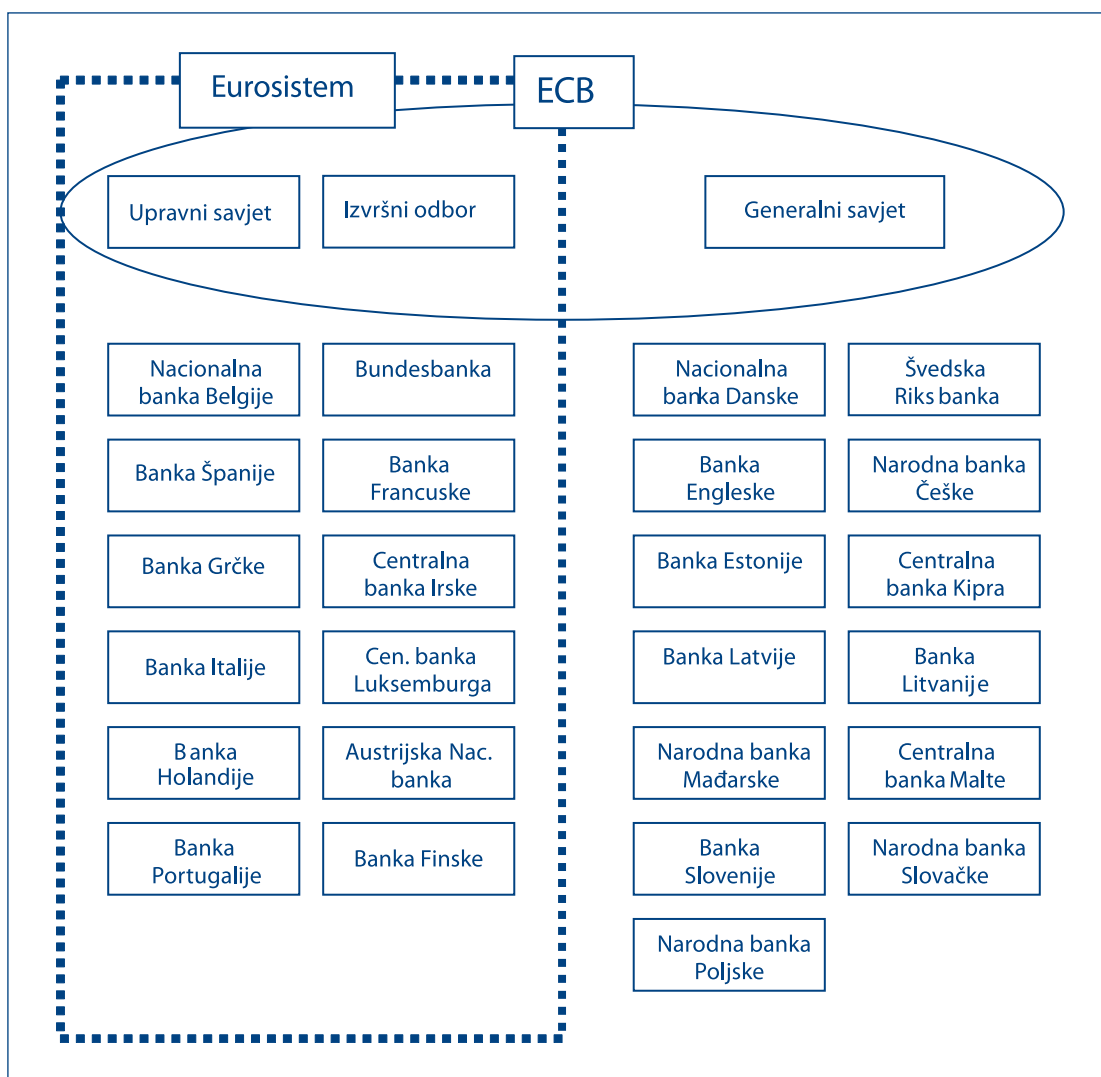
U periodu koji slijedi aktivnosti Centralne banke odvijace se kroz:

- Učešće u radnim grupama koje su formirane u cilju pružanja stručne podrške pregovaračkom timu Vlade Republike Crne Gore. Formirano je šest međuresornih radnih grupa čija će obaveza biti da organizuju rad na definisanju prijedloga platforme za pregovore o SSP u njihovoj nadležnosti. U radnim grupama “Slobodno kretanje ljudi, usluga i kapitala” i “Finansijska saradnja i ostale politike saradnje” učestvuje CBCG. Zadatak radne grupe za slobodno kretanje ljudi, usluga i kapitala je liberalizacija kretanja kapitala, kretanja ljudi i pružanja usluga, a druga radna grupa treba da poveže finansijsku podršku EU sa implementacijom određenih politika saradnje koje proizilaze iz SSP;
- Saradnju sa ostalim institucijama u Republici Crnoj Gori koje obavljaju aktivnosti i rukovode precesom pristupanja;
- Učešće u radu na harmonizaciji propisa koje se tiču nadležnosti CBCG;
- Informisanje javnog mnjenja o preduzetim reformskim aktivnostima CBCG i
- Komunikaciju sa institucijama Evropske unije, ECB i Eurostatom;

2. PRLAGOĐAVANJE PRINCIPA I INSTRUMENATA MONETARNE POLITIKE CBCG ZAHTJEVIMA ESCB

Od 1. januara 1999. godine Evropska centralna banka (ECB) je odgovorna za vođenje monetarne politike u Eurozoni. ECB predstavlja središte Eurosistema i Evropskog sistema centralnih banaka (ESCB).

Evropski sistem centralnih banaka (ESCB)

Izvor: Nacionalna banka Danske

Pravni osnov za vođenje jedinstvene monetarne politike je Sporazum o osnivanju Evropske zajednice (EZ) i Statut ESCB i ECB. Glavni cilj ESCB je održavanje cjenovne stabilnosti i podržavanje opšte

ekonomske politike u EZ, što uključuje «održavanje visokog nivoa zaposlenosti» i «održivog i neinflatornog rasta».

U sporazumu o osnivanju Evropske zajednice (Član 105.1) se navodi da je glavni cilj ECB održavanje cjenovne stabilnosti u Eurozoni. Zato je jedan od glavnih kriterija koji se postavlja pred nacionalne centralne banke u procesu pridruživanja Evropskoj uniji postizanje cjenovne stabilnosti odnosno nje-
no održavanje.

Ipak, Sporazum ne daje preciznu definiciju šta se podrazumijeva pod cjenovnom stabilnošću. U cilju da se taj pojam preciznije definiše, Savjet guvernera je dao kvalitativnu definiciju cjenovne stabilnosti nazvavši je ključnim elementom strategije monetarne politike ECB. U kvantitativnom smislu, cjenovna stabilnost u Eurozoni je definisana kao «rast Harmonizovanog indeksa potrošačkih cijena (HICP²) na godišnjem nivou koji mora biti niži od 2%«, pri čemu je pojašnjeno da inflacija mora biti ispod, ali blizu 2% na godišnjem nivou. Isticanje izraza »blizu 2%« daje adekvatnu marginu da bi se izbjegao rizik deflacije (takođe je istaknuto da se »cjenovna stabilnost mora zadržati i srednjoročno).

Tab. br. 1. Inflacija u Eurozoni

Inflacija u Eurozoni (HICP) za period 2002 -2004. godina	
	Inflacija
2002. godina	2,3%
2003. godina	2,1%
2004. godina	2,4%
Projektovana za 2005.	2%

Izvor: ECB

Operacionalizaciju, odnosno postizanje svojih ciljeva, ESCB realizuje kroz sljedeće **osnovne zadatke**:

- definisanje i implementacija monetarne politike u Eurozoni (EMU);
- sprovođenje operacija spoljne razmjene;
- održavanje i upravljanje deviznim rezervama u zemljama Eurozone (portfolio menadžment);
- promovisanje lakšeg funkcionisanja platnih sistema;
- sakupljanje statističkih informacija;
- održavanje stabilnosti finansijskog tržišta.

Operacije Eurosistema bazirane su na ***principima*** koji su sadržani u Sporazumu o Evropskoj uniji. Prema Članu 105, kako bi se ostvarili ciljevi Eurosistema, «treba djelovati u skladu sa principima otvorene ekonomije sa slobodnom konkurencijom, u kojoj se favorizuje efikasna alokacija resursa».

² HICP je indeks koji najbliže definiše promjene cijena reprezentativne korpe potrošačkih dobara i usluga za domaćinstva u eurozoni tokom vremena. Ovim se daje slika o smjeru kretanja cijena u budućnosti i, samim tim, pomaže stabilizaciji ekonomije.

Kao dodatak principima koji su navedeni u Sporazumu o EU, operativni okvir prati i neke druge principe:

- operativna efikasnost, koja se može definisati kao sposobnost da odluke monetarne politike brzo i precizno djeluju na kratkoročne stope tržišta novca kroz transmisioni mehanizam;
- harmonizacija pravila i procedura, kojima se osiguravaju jednaki tretman i uslovi za sve kreditne institucije u Eurozoni u transakcijama sa NCB koje čine Eurosistem;
- decentralizacija implementacije monetarne politike;
- jednostavnost i transparentnost, koje omogućavaju da intencije koje stoje iza monetarne politike budu pravilno shvaćene;
- sigurnost i efikasnost.

U funkciji ostvarenja pomenutih ciljeva i zadataka, ECB koristi sljedeći set instrumenata monetarne politike: obaveznu rezervu³, operacije na otvorenom tržištu i kreditne olakšice.

2.1. Obavezna rezerva

Evropska centralna banka zahtijeva od kreditnih institucija da drže obaveznu tj. minimalnu rezervu na računima kod svojih centralnih banaka, u okviru sistema minimalnih rezervi Eurosistema.

Tabela br. 2. Instrument obavezne rezerve ECB i CBCG

	ECB	CBCG
<i>Osnovica za obračun obavezne rezerve</i>		
Obaveze <u>uključene</u> u osnovicu za obračun obavezne rezerve	<p>Pozitivna stopa se primjenjuje na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - prekonoćne depozite - oročene depozite do 2 godine - oročene depozite do 2 godine koji su opozivi prije roka dospijea <p>Nulta stopa se primjenjuje na:</p> <ul style="list-style-type: none"> - depozite oročene duže od 2 godine - depozite koji su opozivi po isteku 2 godine - Repoe* - dužničke hartije od vrijednosti oročene na period duži od 2 godine 	<ul style="list-style-type: none"> - Depoziti po viđenju - Depoziti oročeni do 30 dana
Obaveze koje <u>nijesu uključene</u> u osnovicu za obračun obavezne rezerve	obaveze prema: <ul style="list-style-type: none"> - kreditnim institucijama, - ECB, - nacionalnim centralnim bankama. 	Depoziti banaka

Nastavak tabele na sljedećoj strani

³ *Shodno zakonskoj regulativi Evropske centralne banke, obavezna rezerva se naziva minimalnom rezervom.*

Stopa za obračun obavezne rezerve		
	2%	23%
Period obračuna obavezne rezerve		
	Dva mjeseca	Nedjelju dana
Kamatna stopa na izdvojenu obaveznu rezervu		
	Prosječna nedjeljna kamatna stopa ECB na glavne refinansirajuće operacije ponderisane u zavisnosti od broja dana perioda održavanja	Na 25% izdvojenih sredstava na računu rezervi – 1% na godišnjem nivou
Držanje obavezne rezerve		
	Na jednom ili više računa u svojoj nacionalnoj banci u državi članici gdje je osnovana	na računu kod CBCG u zemlji, na računu CBCG u inostranstvu i do 25% u obliku državnih zapisa RCG
Sankcije u slučaju neispunjenja obavezne rezerve		
	<ul style="list-style-type: none"> - plaćanje 5 procenata veće stope u odnosu na marginalnu kamatnu stopu**, koja se primjenjuje na iznos rezerve koji relevantna institucija nije uspjela da obezbijedi; - plaćanje duplo veće kamate u odnosu na marginalnu kamatnu stopu, koja će se primjenjivati na iznos rezerve koji relevantna institucija nije uspjela da obezbijedi; - ispostavljanje zahtjeva datoj instituciji da položi nekamatonosni depozit kod ECB ili kod svoje nacionalne banke koji može biti do 3 puta veći od iznosa rezerve koji institucija nije mogla da obezbijedi. - U slučaju ozbiljnih prekršaja, Eurosystem može donijeti odluku da se data institucija isključi iz učešća u operacijama na otvorenom tržištu. 	- plaćanje kamate po kamatnoj stopi od 12% na godišnjem nivou
Obračun obavezne rezerve		
	- Po sistemu obaveznih rezervi Eurosystema, obavezna rezerva se izračunava kao proizvod osnovice za obračun i stope obavezne rezerve, od čega se oduzima iznos dozvoljenog odstupanja (100.000 eura).	Proizvod osnovice za obračun i stope obavezne rezerve

Izvor: ECB

* Ugovor gdje se prodavac hartija od vrijednosti obavezuje da će iste kupiti po unaprijed dogovorenoj cijeni i u dogovoreno vrijeme (skraćenica od »ugovor o ponovnoj kupovini«)

** Kreditna stopa Eurosystema koju finansijske institucije mogu koristiti da bi dobile prekonoćne kredite od nacionalne banke po unaprijed definisanim kamatnim stopama

Pravnu osnovu za obračun minimalnih rezervi predstavlja Član 19. Statuta ESCB: «ECB može zahtijevati od kreditnih institucija osnovanih u zemljama članicama da drže minimalne rezerve na računima kod ECB i nacionalnih centralnih banaka radi postizanja ciljeva monetarne politike».

Pored toga, pravnu osnovu predstavljaju i:

- Uredba Savjeta (EC) br. 2531/98, koja se odnosi na primjenu minimalnih rezervi od strane ECB;
- Uredba Savjeta (EC) br. 2532/98, koja se odnosi na pravo ECB da primjenjuje sankcije;
- Uredba Savjeta (EC) br. 2533/98, koja se odnosi na prikupljanje statističkih informacija od strane ECB;
- Uredba (EC) br. 2819/98 ECB, koja se odnosi na konsolidovani bilans stanja sektora MFI;
- Uredba (EC) br. 1745/03 ECB, koja se odnosi na primjenu minimalnih rezervi;
- Uredba (EC) br. 2157/99 ECB, koja se odnosi na pravo ECB da primjenjuje sankcije.

Držanje minimalnih rezervi, koje su jedan od glavnih instrumenata monetarne politike, ima sljedeće funkcije:

- stabilizovanje kamatnih stopa na novčanom tržištu, koje se postiže tako što se institucijama daje podstrijek da isprave privremene fluktuacije likvidnosti;
- stvaranje ili povećanje oskudice strukturalne likvidnosti, koja može biti korisna u povećanju sposobnosti Eurosistema da funkcioniše uspješno kao «snadbjevač» likvidnosti.

Elementi koji sačinjavaju obaveznu rezervu se izračunavaju od strane institucija na koje se ona odnosi i dalje se prosljeđuju domicilnim centralnim bankama koje obrađuju podatke i dostavljaju ECB. Institucije uključene u sistem minimalnih rezervi dostavljaju odgovarajuće podatke iz bilansa stanja na kraju posmatranog mjeseca koji se koriste za obračun osnovice minimalne rezerve za period održavanja koji počinje nakon dva mjeseca.

Držanje rezerve

Svaka institucija mora držati svoje rezerve na jednom ili više računa u svojoj nacionalnoj banci u državi članici gdje je osnovana. Za institucije koje imaju više centrala u državi članici, glavna centrala je odgovorna za ispunjavanje agregatnog minimuma rezervi za sve domaće filijale te institucije. U slučaju da institucija nema centralu, mora sama odrediti koja će filijala ispunjavati obaveze iz minimalnih obaveznih rezervi ispred institucije.

Računi poravnanja (settlement accounts) kod nacionalnih centralnih banaka mogu se koristiti kao računi rezerve. Takođe, iznosi na računima za poravnanje mogu se koristiti u svrhu intradnevni poravnanja, a iznos na bilansu dnevnih rezervi na račun institucije se izračunava na kraju dana.

Kreditna institucija može tražiti od nacionalne centralne banke države u kojoj je rezident dozvolu da kompletne minimalne rezerve drži indirektno preko posrednika. Mogućnost da se minimalne rezerve drže preko posrednika je, kao pravilo, rezervisana za institucije koje su formirane na način da je dio administracije (npr. upravljanje trezorom) pod kontrolom posrednika (npr. mreža štedionica i poslovnih banaka mogu centralizovati svoje rezerve).

Nepridržavanje propisane obavezne rezerve

Nepridržavanje obaveze o minimalnoj rezervi postoji kada institucija na računu rezervi na kraju dana ima manji iznos od propisanog za taj period. Kada institucija ne uspije da ispuni zahtjev za obaveznom rezervom, ECB može, u skladu sa Uredbom Savjeta (EC) br. 2531/98, preduzeti određene mjere (Tabela br. 2).

Sistem obavezne rezerve u Crnoj Gori se razlikuje u odnosu na Eurosystem, što se može zaključiti iz Tabele br.2.

Proces prilagođavanja instrumenata Centralne banke Crne Gore standardima Eurosystema, prije svega, zavisi od likvidnosti bankarskog sektora.

Tabela br. 3. Uporedni pregled stope obavezne rezerve i osnovice

	Stopa obavezne rezerve	Osnovica
EMU	2%	- Prekonoćni depoziti, - Depoziti oročeni do 2 godine, - Depoziti oročeni do 2 godine koji su opozivi prije roka dospijeca
Srbija	18% i 38%	- Dio u domaćoj valuti (dinar): depoziti, krediti, hartije od vrijednosti i ostale obaveze u domaćoj valuti, - Dio u stranoj valuti: devizni depoziti, krediti i hartije od vrijednosti i ostale obaveze u stranoj valuti, - Depoziti, krediti i druga devizna sredstva primljena iz inostranstva po poslovima koje banke obavljaju u ime i za račun trećih lica, - Djelovi dinarskih depozita primljeni po poslovima koje banke obavljaju u ime i za račun trećih lica, a koji prelaze iznose plasmana koje je banka dala iz tih depozita, - Prosječno dnevno stanje u obračunskom periodu.
Makedonija	10%	- Svi depoziti u stranoj i domaćoj valuti (denar)
Bosna i Hercegovina	10%	- Depoziti i pozajmljena sredstva u konvertibilnim markama (KM) i stranoj valuti
Kosovo	10%	- Svi depoziti
Hrvatska	17%	- Dio u domaćoj valuti (kuna): primljeni depoziti i krediti, emitovane dužničke hartije od vrijednosti i ostale obaveze u domaćoj valuti, - Dio u stranoj valuti: primljeni devizni depoziti i krediti, emitovane hartije od vrijednosti u devizama (osim vlasničkih HOV) i ostale finansijske obaveze u stranoj valuti, - Prosječnodnevno stanje u obračunskom periodu.

Izvor: Nacionalne banke posmatranih zemalja

Kada je u pitanju obavezna rezerva kao instrument monetarne politike neophodno je izvršiti slijedeća prilagođavanja sa ESCB:

- postepeno smanjenje stope obavezne rezerve sa sadašnjih 23% na 2%, do ulaska u EMU;

- proširenje osnovice za obračun obavezne rezerve;
- promjena metode na osnovu koje se izračunava iznos obaveznih rezervi (po sistemu obaveznih rezervi Eurosistema, obavezna rezerva se izračunava kao proizvod osnovice za obračun i stope obavezne rezerve, od čega se oduzima iznos dozvoljenog odstupanja (100.000 eura);
- promjena obračunskog perioda sa nedjelju dana na 2 mjeseca.

Navedene promjene od strane CBCG treba sprovoditi postepeno, do ulaska u EMU, posebno kada je u pitanju stopa obavezne rezerve. Pomenute mjere treba sprovoditi u zavisnosti od razvijenosti bankarskog sistema, uticaja na likvidnost bankarskog sistema i od iskustva drugih zemalja, prije svega onih privreda u tranziciji koje su već postale članice EU.

2.2. Operacije na otvorenom tržištu i stalno raspoložive olakšice

Pored instrumenta obavezne rezerve, ECB, u cilju ostvarenja svojih ciljeva, može koristiti operacije na otvorenom tržištu i stalno raspoložive olakšice.

Glavne karakteristike ova dva instrumenta date su u Tabeli 4:

Tabela br. 4 . Operacije monetarne politike Eurosistema

Operacije monetarne politike Eurosistema					
Operacije monetarne politike	Tip transakcija		Rok	Frekventnost	Procedura
	Obezbjedenje likvidnosti	Apsorpcija likvidnosti			
Operacije na otvorenom tržištu					
Glavne refinansirajuće operacije	Povratne transakcije	-	Jedna nedjelja	Nedjeljno	Standardni tender
Dugoročne refinansirajuće operacije	Povratne transakcije	-	3 mjeseca	Mjesečno	Standardni tender
Operacije finog podešavanja	-Povratne transakcije -Spoljna razmjena -swapovi	-Povratne transakcije -Sakupljanje depozita sa fiksnim rokom -Spoljna razmjena -swapovi	Nije standardizovano	Nije definisano	-Brzi tenderi -Bilateralne procedure
	Direktno kupovine	Direktno prodaje	-	Nije definisano	Bilateralne procedure
Strukturalne operacije	Povratne transakcije	Izdavanje dužničkih hartija od vrijednosti	Standardizovane/ nestandardizovane	Redovne i neredovne	Standardni tenderi
	Direktno kupovine	Direktno prodaje	-	Neredovne	Bilateralne procedure

Nastavak tabele na sljedećoj strani

Stalno raspoložive olakšice				
Marginalne zajmovne olakšice	Povratne transakcije	-	Prekonoćni	Nema ograničenja
Depozitne olakšice	-	Depoziti	Prekonoćni	Nema ograničenja

Izvor: ECB

Mogućnost upotrebe operacija na otvorenom tržištu i stalno raspoloživih olakšica, definisana je članom 18. Statuta ESCB, koji se odnosi na monetarne funkcije i operacije:

»Sa ciljem ostvarivanja ciljeva ESCB i izvršenja njenih zadataka, ECB i nacionalne banke mogu:

- djelovati na finansijskom tržištu kupovinom i prodajom finansijskih derivata (outright agreement), kao i prodajom i pozajmljivanjem potraživanja i tržišnih instrumenata, kako valutama iz i van Zajednice, tako i dragocjenim metalima;
- izvoditi kreditne operacije sa kreditnim institucijama i ostalim tržišnim učesnicima, sa pozajmicom koja je bazirana na odgovarajućem kolateralu.«

2.2.1. Operacije na otvorenom tržištu

Operacije na otvorenom tržištu igraju značajnu ulogu u monetarnoj politici Eurosistema u cilju upravljanja kamatnim stopama, upravljanja likvidnošću i određivanja pravaca kretanja u monetarnoj politici.

U sprovođenju operacije na otvorenom tržištu, Eurosistem ima na raspolaganju pet tipova instrumenata. Najznačajniji instrument je povratna transakcija (reverse transaction) koja se koristi u slučajevima sporazuma o ponovnoj kupovini i kolaterizovanih kredita. Eurosistem može, takođe, koristiti i direktne transakcije (outright transactions), izdavanje dužničkih certifikata, swopova sa stranom valutom (foreign exchange swaps) i primanje depozita na fiksni termin.

Operacije na otvorenom tržištu u okviru Eurosistema, inicira ECB koja, pri tome, odlučuje o instrumentima koje će koristiti i pod kojim uslovima. S obzirom na njihovu svrhu, redovnost i procedure, operacije na otvorenom tržištu Eurosistema se mogu podijeliti na sljedeće četiri kategorije:

- **Glavne refinansirajuće operacije** su redovne povratne transakcije koje se sprovode nedjeljno, na rok od jedne nedjelje, sa ciljem obezbjeđivanja likvidnosti, odnosno obezbjeđuju izvor refinansiranja za finansijski sektor. Sprovode ih nacionalne centralne banke na bazi standardnih tendera.
- **Dugoročne refinansijske operacije** imaju mjesečnu frekventnost i ročnost od najčešće 3 mjeseca. Svrha ovih operacija je obezbjeđivanje banaka dodatnim dugoročnim refinansiranjem i sprovode se od strane nacionalnih centralnih banaka na bazi standardnih tendera. Kod ovih operacija, Eurosistem, po pravilu, ne šalje signale tržištu i zbog toga ima samo ulogu »primaoca« stopa, odnosno on ih samo prihvata.

- *Operacije finog podešavanja* se sprovode ad hoc sa svrhom upravljanja likvidnošću na tržištu, a posebno su značajne kada je potrebno 'izgladiti' efekte koje na interesne stope izvrše neočekivane fluktuacije na tržištu. Obično ih sprovode nacionalne centralne banke na bazi brzih tendera ili bilateralnih procedura.
- *Strukturne operacije* se izvode na osnovu izdavanja dužničkih hartija od vrijednosti, povratnih transakcija i direktnih transakcija. Ove transakcije se sprovode kad ECB ocjeni da treba prilagoditi strukturalnu poziciju Eurosistema naspram finansijskog sektora. Sprovode ih nacionalne centralne banke na bazi standardnih tendera.

Operacije na otvorenom tržištu su bile i ostaće bazični instrument koji omogućava centralnoj banci da na fleksibilan način odgovori na promjene likvidnosti bankarskog sektora i tržišnih interesnih stopa. Kada se javi višak likvidnosti na tržištu, centralna banka sprovodi apsorpcione operacije. Postoji mogućnost da se koriste i kratkoročne fino-podešavajuće operacije (dvoonedjeljne), koje zavise od razvoja pozicije likvidnosti u bankarskom sektoru. Postoje, takođe, i dugoročne operacije koje se odnose na period od 3 mjeseca, koje predstavljaju apsorpcione operacije, u slučaju viška likvidnosti u sistemu.

Zakonom o CBCG (član 11, stav 6a) propisano je da CBCG može da 'kupi i prodaje hartije od vrijednosti na sekundarnom tržištu koje je emitovala Republika, država članica Evropske unije ili druga država određena propisom Centralne banke', što pruža mogućnost za sprovođenje ovih operacija i u Crnoj Gori. Sprovođenje ovih operacija zahtijeva razvijeno finansijsko tržište u cjelini, a posebno tržište hartija od vrijednosti. Međutim, sekundarno tržište hartija od vrijednosti u Crnoj Gori još uvijek nije dovoljno razvijeno, zbog čega bi u narednom periodu trebalo sprovesti aktivnosti na razvoju sekundarnog tržišta kratkoročnih državnih obveznica.

Pored toga, kako bi se ispoštovali zahtjevi Mastrohtskog sporazuma i Statuta ESCB i ECB o zabrani kupovine hartija od vrijednosti EU i država članica na primarnom tržištu, do prijema u EU potrebno je izvršiti dodatno usaglašavanje Zakona o CBCG kojim bi se onemogućila kupovina hartija od vrijednosti na primarnom tržištu, definisana kao u Članu 11. Zakona CBCG. U postupku harmonizacije kod izrade novog Zakona o CBCG pokušaće se u mjeri u kojoj je to moguće ispoštovati svi ovi zahtjevi.

2.2.2. *Stalno raspoložive olakšice (Standing facilities)*

Stalno raspoložive olakšice služe za obezbjeđivanje i apsorbovanje prekonocne likvidnosti, signaliziraju pravac monetarne politike i garancija su za prekonocne kreditne stope na tržištu. Banke mogu koristiti dvije vrste stalno raspoloživih olakšica:

- **marginalne zajmovne olakšice (marginal lending facility)**, koje se koriste za obezbjeđivanje prekonocne likvidnosti od nacionalnih centralnih banaka. Pod normalnim okolnostima, ne postoje kreditni limiti ili druge restrikcije za banke da bi dobile olakšice, a zahtijeva se raspolaganje značajnim osnovnim sredstvima. Kreditna stopa na marginalne zajmovne olakšice normalno predstavlja gornju granicu za prekonocnu tržišnu kamatnu stopu. Nacionalne centralne banke mogu obezbijediti likvidnost preko ovih olakšica u formi *prekonocnih sporazuma o*

ponovnoj kupovini (vlasništvo nad dijelom imovine se prenosi na kreditora uz dogovor o obrutoj transakciji kako bi se vlasništvo nad istim dijelom imovine prenijelo na prvobitnog vlasnika na početku sljedećeg poslovnog dana) ili *prekonoćnih kolaterizovanih zajmova* (sigurnosne garancije su obezbijeđene nad dijelom imovine, ali, uz pretpostavku da će biti ispunjene obaveze iz sporazuma od strane banke koja pozajmljuje sredstva, dužnik zadržava vlasništvo nad imovinom). Pristup ovim olakšicama je obezbijeđen preko nacionalnih banaka u državi gdje je banka osnovana. Ukoliko se na kraju radnog dana pokaže dugovno stanje na njenom računu poravnanja kod nacionalne banke, to se može smatrati zahtjevom za korišćenje marginalnih zajmovnih olakšica. Takođe, pristup ovim olakšicama je moguć formalnim slanjem zahtjeva. Osim obaveze da se prikažu poželjna sredstva obezbjeđenja, ne postoji limit za količinu sredstava koja se mogu uzeti kao marginalna zajmovna olakšica. Njihova ročnost je prekonoćna. Kamatna stopa na marginalne kreditne olakšice se objavljuje unaprijed od strane Eurosistema. ECB može promijeniti kamatnu stopu u bilo koje vrijeme, i ona će biti efektivna, najranije, od početka sljedećeg radnog dana.

- **depozitne olakšice** služe za obezbjeđivanje prekonoćnih depozita kod nacionalne centralne banke, odnosno za apsorbovanje prekonoćne likvidnosti. Interesna stopa na depozitne olakšice obično predstavlja donju granicu za prekonoćne tržišne kamatne stope. Pristup depozitnim olakšicama je obezbijeđen preko nacionalne centralne banke u državi gdje je banka osnovana, a mogu se odobriti po slanju zahtjeva domicilnoj centralnoj banci. Ne postoji limit na ovu vrstu depozita, dok im je ročnost prekonoćna. Kao i kod marginalnih zajmovnih olakšica, kamatna stopa se objavljuje unaprijed od strane Eurosistema. ECB može promijeniti kamatnu stopu u bilo koje vrijeme, a ona će biti efektivna, najranije od početka sljedećeg radnog dana. Kamata na depozite se isplaćuje po dospijeću depozita.

Zakonska određenja daju mogućnost CBCG, da u cilju održavanja dnevne likvidnosti, odobri banci korišćenje obavezne rezerve i kredita.

- a) *korišćenje 50% njene obavezne rezerve* deponovane kod Centralne banke, pri čemu banka ne plaća kamatu na korišćenje ovih sredstava ukoliko korišćeni iznos vrati na račun rezerve do kraja istog radnog dana;
- b) *Intra – dnevni ili noćni kredit* iz sredstava Centralne banke, pri čemu odobreni krediti moraju u potpunosti biti obezbijeđeni hartijama od vrijednosti (sa rokom dospijeća od tri dana do godinu dana) koje je emitovala Republika Crna Gora, država članica Evropske unije ili druga država određena propisom Centralne banke. Intra–dnevni i noćni krediti daju se u iznosu od 80% nominalne vrijednosti hartija od vrijednosti koje se koriste za obezbjeđenje kredita.

Suštinski gledano, određene stalno raspoložive olakšice koje se koriste u Eurosistemu u praksi se koriste i u Crnoj Gori, u izvjesnoj mjeri modifikovane i pod drugim nazivima. Pri korišćenju intra-dnevnog kredita od CBCG (u Eurosistemu su to marginalne zajmovne olakšice), kolateral tj. obezbjeđenje predstavljaju hartije od vrijednosti emitovane od strane Republike Crne Gore, države članice Evropske unije ili druge države određene propisom Centralne banke, dok u Eurosistemu kolateral može biti i drugi oblik aktive banke koja koristi olakšice. U postupku harmonizacije propisa, pokušaće se izvršiti usaglašavanje i u ovom dijelu u mjeri u kojoj je to moguće sa propisima ECB.

3. PRILAGOĐAVANJE PRAVNE REGULATIVE U OBLASTI BANKARSKOG SISTEMA ZAHTJEVIMA I STANDARDIMA EU

Jedan od temelja uspješne transformacije iz centralizovane u tržišnu ekonomiju jeste stvaranje dobro razvijenog finansijskog sektora. On je jedan od ključnih elemenata za ekonomski razvoj zemlje. Od najveće je važnosti da njegovi povjerioci i deponenti imaju povjerenja u sistem, a za šta je predušlov dobra normativna i institucionalna infrastruktura usklađena sa međunarodnim standardima i stvaranje efikasne supervizije finansijskih institucija.

Centralna banka Crne Gore kao regulator bankarskog sistema, donosi podzakonska akta i inicira donošenje niza zakona koji regulišu bankarsko poslovanje u Crnoj Gori, na bazi opšte prihvaćenih međunarodnih standarda, a sve u cilju uspostavljanja zdravog bankarskog sistema i finansijske stabilnosti na makro nivou.

Bankarski sistem Republike Crne Gore je uređen **Zakonom o bankama** ("Sl.list RCG"; br.52/00 i 32/02), **Zakonom o stečaju i likvidaciji banaka** („Sl. list RCG“, br. 47/01), **Zakonom o zaštiti depozita** (»Sl. list RCG«, br. 40/03) i shodnom primjenom **Zakona o privrednim društvima** ("Sl. list RCG“, br. 6/02), kao i podzakonskom regulativom koja se temelji na Zakonu o bankama.

CBCG je zadužena za uspostavljanje i održavanje zdravog bankarskog sistema u Crnoj Gori, a to znači, da djeluje kao regulatorni i nadzorni organ bankarskih institucija. Kao regulatorni organ CBCG donosi propise koji treba da omoguće uspostavljanje zdravog bankarskog sistema, a kao nadzorni organ vrši superviziju banaka.

Od 2001. godine kada je počela reforma bankarskog sistema i uspostavljanje efikasne supervizije, pa do danas, postignut je efikasan sistem kontrole koji je značajno usklađen sa Bazelskim osnovnim principima i direktivama Evropske unije. Ključno pitanje ostvarivanja efikasne kontrole banaka je nezavisnost supervizije u obavljanu regulatorne i nadzorne funkcije. Ako se pođe od značaja očuvanja zdravog bankarskog sistema u uslovima unilateralne eurizacije u Crnoj Gori⁴ uloga bankarske supervizije je još veća.

3.1. Usklađivanje bankarskog sistema Crne Gore sa Direktivama EU

Za zemlje čiji je strateški cilj članstvo u EU važno je usvajanje i usaglašavanje propisa iz ove oblasti sa *aquis communautaire* (pravnim tekovinama evropske unije). Oblast finansijskih usluga u EU regulisana je primarnim izvorima prava u Ugovoru o Evropskoj Zajednici - Naslov 3, Glava 3 Usluge (član 51 stav 2.)⁵ i sekundarnim izvorima prava - direktivama kojima su regulisani principi bankarskog poslovanja i supervizije u EU.

⁴ U uslovima unilateralne eurizacije ograničena je mogućnost da CBCG djeluje kao *lender of last resort*.

⁵ "Liberalizacija bankarskih usluga i usluga osiguranja koje su povezane sa slobodnim prometom kapitala sprovodi se u skladu sa liberalizacijom prometa kapitala".

Direktive Evropske unije kojima se stvara podloga za usklađivanje domaćeg zakonodavstva iz oblasti bankarskog sistema sa propisima EU su:

Osnovna Direktiva 2000/12/EZ⁶ reguliše pristup i sprovođenje poslova kreditnih ustanova, promovira pravo osnivanja i slobodu pružanja finansijskih usluga, definiše minimalan osnivački kapital (5 miliona eura), uvodi se jedinstvena bankarska dozvola i ovlaštenje, definiše pravnu nadležnost između nadzornih organa zemlje porijekla i zemlje domaćina, omogućava bankama da slobodno i bez dodatnih ovlaštenja otvaraju filijale u drugim zemljama članicama i obavljaju prekogranične bankarske poslove. Zakonom o bankama Centralne banke Crne Gore⁷ je propisano da strana banka može u Republici osnovati samo filijalu sa statusom pravnog lica (afilijaciju). Ovako regulisanje prekograničnog bankarskog poslovanja uslovljeno je postojećim stepenom razvoja bankarskog sektora, koji još uvijek nije u cjelosti privatizovan. Završetkom privatizacije bankarskog sektora stvorice se uslovi za potpuno usaglašavanje zakonske regulative i u ovom segmentu.

Direktiva o bilansima finansijskih usluga (86/635/EEC) iz 1986. godine se odnosi na godišnje i konsolidovane izvještaje banaka i drugih finansijskih institucija. Ova Direktiva bavi se pitanjima kao što su standardni bilans stanja, bilans uspjeha, pravila procjenjivanja, odredbe koje se odnose na konsolidovane bilanse i objavljivanje godišnjeg bilansa. U standardnoj formi bilansa stanja, aktiva i pasiva su prikazane po opadajućem redoslijedu likvidnosti. U bilansima uspjeha postoji vertikalni i horizontalni raspored. Prema toj Direktivi dozvoljavaju se skrivene rezerve uz izvjesne uslove i ide se do detalja u vezi sa sadržajem računa i napomena na računima. Ova Direktiva dopunjena je Direktivom 2001/65/EC.

Direktiva 2002/87/EZ⁸ o dodatnom nadzoru kreditnih ustanova, osiguravajućih društava i investicionih preduzeća koja pripadaju finansijskoj grupi. Ovo upustvo predstavlja pravila za dodatni nadzor nad određenim entitetima koji su dobili dozvolu u skladu sa čl. 4. Direktive 2000/12/EC i koji su dio finansijske grupe.

Direktiva 2000/28/EZ kojom se dopunjuje direktiva 2000/12/EZ, a odnosi se na pristup i sprovođenje poslova kreditnih ustanova. Ovom Direktivom se želi unaprijediti regulativa EU u skladu sa ciljem Ugovora o EZ, odnosno poželjno je promovirati harmoničan razvoj aktivnosti kreditnih ustanova u okviru Zajednice, naročito u pogledu emisije elektronskog novca

Direktiva o adekvatnosti kapitala 93/6/EEZ se odnosi na adekvatnost kapitala investicionih firmi i kreditnih institucija i pokriva razne vrste rizika isključujući kreditni rizik (kojim se bavi Direktiva Savjeta u vezi sa koeficijentom solventnosti 89/647/EEZ⁹). Nova direktiva o adekvatnosti kapitala Evropskog Parlamenta i Savjeta (CRD) usvojena je u novembru 2005 i predstavlja primjenu Bazela II na kreditne institucije i investicione firme koje posluju na području EU. Usvajanjem Bazela II u vidu direktive on je postao obavezujući za sve banke u EU. CRD direktiva propisuje adekvatan iznos kapita-

⁶ *Dopunjena direktivama 2000/28/EZ i 2002/87/EZ.*

⁷ *Zakon o bankama (sl. List RCG, br. 52/00, 53/00, 47/01, 032/02)*

⁸ *kojim se mijenjaju i dopunjavaju Direktive 73/239/EEZ, 79/267/EEZ, 92/49/EEZ, 92/96/EEZ i 93/22/EEZ i Direktive 98/78/EZ i 2000/12/EZ*

⁹ *Zamjenjena direktivom 2000/12/EZ*

la u odnosu na različite vrste rizika (kreditni, tržišni, operativni i rizik zasnovan na reputaciji banke). Cilj direktive je, da supervizoru omogući da odredi smjer, odnosno pravac kretanja rizika i veličinu kapitala koja je neophodna da se taj rizik pokrije.

Direktiva 2001/24/EC propisuje mjere i procedure za sanaciju kreditnih institucija, kao i uslove za likvidaciju. Svrha direktive je da doprinese ostvarivanju ciljeva iz Ugovora o EZ, odnosno otklanjanje prepreka za slobodno uspostavljanje i pružanje usluga u Zajednici.

Direktiva o garanciji depozita (94/19/EC) bavi se šemama garancije depozita. Ovom Direktivom se određuje harmonizovani minimalni nivo garancije od 20.000 ekija (eura) koji se plaća deponentima (na osnovu njihove štednje) u slučaju nesolventnosti bankarske institucije. Njom je još više povećano povjerenje u bankarski sistem u cijeloj Evropskoj uniji.

Za bankarsku superviziju direktiva o adekvatnosti kapitala je jedna od važnijih direktiva jer obuhvata bankarske rizike i utemeljena je na bazelskim principima. U narednom periodu biće potrebno stvoriti uslove za primjenu nove direktive EU o adekvatnosti kapitala koja je usvojena u novembru 2005 godine od strane Evropskog parlamenta i Savjeta Evropske unije.

Ocjena usklađenosti crnogorskog bankarskog sistema sa standardima koje postavlja Evropska unija u bankarskoj industriji, ne može biti jednoznačna. U najvažnijim aspektima bankarski sistem (regulativa i nadzor) u Crnoj Gori jeste bitno usklađen sa evropskim standardima organizovanja i poslovanja u ovoj oblasti, ali postoje i područja koja zahtjevaju dodatnu harmonizaciju. Detaljna ocjena usaglašenosti nije predmet ovog rada, te ćemo se ovom prilikom zadržati na opštim poljima harmonizacije.

Sigurna i efektivna funkcija regulatora i kontrolora na bankarskom tržištu od strane Centralne banke Crne Gore se ostvaruje kroz: formalizaciju moći za obavljanje regulatorne i kontrolne funkcije, politiku adekvatnosti kapitala, politiku licenciranja i davanja saglasnosti na promjene strukture bankarskog sektora, politiku kontrole banaka, politiku izvještavanja regulatornog tijela, politiku upravljanja rizicima u bankarskom poslovanju, politiku mjera prema bankama i dr. Nabrojani regulatorni i kontrolni instrumenti se primjenjuju u skladu sa direktivama Evropskog parlamenta i Savjeta Evropske unije koje su prethodno navedene.

Politika licenciranja banaka koju je ustanovila Centralna banka Crne Gore i davanja saglasnosti na promjene vlasničke strukture, spajanja i pripajanja, imenovanja direktora i sl. je harmonizovana sa zahtjevima koje postavlja direktiva 2000/12/EC. Usklađenost sa ovom direktivom postoji i u dijelu koji se odnosi na dobijanje dozvole za rad bankama (minimum kapitala 5 miliona eura član 5 direktive 2000/12/EC) i koeficijent solventnosti ne manji od 8% (član 47), kao i u dijelu klasifikacije aktive, utvrđivanje rizikom ponderisane aktive, rizičnog kapitala, formiranje rezervi za pokriće potencijalnih gubitaka (čl. 34 – 48 Direktive 2000/12/EC).

Regulativa koja se odnosi na limit velike izloženosti rizicima je usklađena sa čl. 48. i 49. Direktive 2000/12/EC, koji propisuju da se pod velikom izloženošću riziku smatra izloženost čija vrijednost je jednaka ili prelazi 10% njenih sopstvenih fondova. Kada se govori o izloženosti korisniku ili grupi

povezanih korisnika čl. 49., postavlja ograničenje velike izloženosti na 25% njenih sopstvenih fondova, odnosno 20% ako je upitanju korisnik ili grupa povezanih korisnika koji je matično preduzeće ili predstavništvo kreditne ustanove, što važi i prema našem Zakonu o bankama (čl. 35.). U crnogorskom zakonodavstvu zbir velike izloženosti ne smije preći 300% kapitala prve klase, dok standard evropske unije dozvoljava da taj procenat iznosi 800% sopstvenih fondova. Razlog ustanovljavanja ovako niskog procenta limita velike izloženosti u crnogorskom zakonodavstvu u odnosu na evropski standard je posledica nižeg nivoa kapitala sa kojima naše banke raspolažu.

Ustanovljeni standardi restrikcije na kreditni portfolio i ukupnu aktivu koje se odnose na koncentraciju kredita, poslovanje sa povezanim licima, učešće stalnih sredstava u aktivi i sl. u crnogorskoj regulativi su i restriktivniji u odnosu na evropske standarde, a samim tim i usklađeni.

Regulativa koja treba da poveća spremnost banke za pojedine vrste rizika, odnosno da utiče na smanjenje njene izloženosti riziku likvidnosti, tržišnom, kreditnom, operativnom i rizikom zemlje, organizovanje interne kontrole i revizije, nezavisnu eksternu reviziju i sl., je harmonizovana sa međunarodnim standardima u pomenutim dokumentima. Ona je samo u nekim segmentima prilagođena potrebama "malih" banaka kakve su crnogorske banke, odnosno strukturi bankarskog sistema u RCG.

Ustanovljeni sistem izvještavanja Centralne banke od strane banaka obuhvata izvještaje po bilansnim pozicijama strukturiranim na način kakav je dat u Aneksu IV Direktive 2002/12/EC i ostale izvještaje koji prezentiraju ostale aspekte poslovanja. Sistem je harmonizovan sa međunarodnim standardima i praksom izvještavanja, a razmjena informacija i utvrđivanje profesionalne tajnosti su u skladu sa čl. 30. Direktive 2000/12/EC.

Budući Zakon o bankama, koji je u pripremi, ide u pravcu dodatnog harmonizovanja navedenih oblasti sa evropskim standardima i Bazelom II.

3.2. Bazelski principi i usklađenost

Usvajanjem Bazelskih osnovnih principa efikasne kontrole banaka i njihovom implementacijom u domaću pravnu regulativu i praksu bankarskog poslovanja, stvoreni su uslovi za povezivanje crnogorskog bankarskog sistema u međunarodne tokove, a time i za porast rejtinga zemlje u međunarodnim finansijskim institucijama kao što su Svjetska banka i IMF.

Primjena Bazela I u kombinaciji sa Osnovnim principima efikasne kontrole banaka izdatim od strane Bazelskog Komiteta za kontrolu banaka nepobitno je donijela dosta stabilnosti na finansijskom tržištu unoseći dodatne elemente sigurnosti u poslovanje banaka. Pored toga, Bazel I je uticao na promjenu globalne slike bankarskog sektora u Crnoj Gori. Ovo se prije svega odnosi na banke koje nijesu bile u stanju da odgovore pojačanim zahtjevima kapitala i upravljanja rizicima, pa je njihov broj znatno smanjen. Neke od ovih banaka su kroz postupke statusnih promjena spojene ili pripojene većim bankama koje svojim kapitalom, praksom u upravljanju rizicima i tržišnom pozicijom nijesu imale problema da se prilagode promijenjenim zahtjevima poslovanja, dok je kod manjeg broja banaka morao biti započet postupak stečaja i likvidacije.

Obaveznost Bazela I na Evropskom prostoru obezbijedena je ugradnjom u Evropske direktive o adekvatnosti kapitala (Capital Adequacy Directives – CAD), što znači da je njegova primjena neophodna za zemlje koje planiraju da se usaglase sa Evropskim zakonodavstvom.

Početakom 2005. godine, ponovo je izvršena ocjena usklađenosti propisa iz oblasti bankarske supervizije sa Bazelskim Osnovnim principima efikasne kontrole banaka. Primjenom petodjelnog sistema ocjenjivanja na kvalitativnoj osnovi (usaglašen, značajno usaglašen, bitno neusaglašen, neusaglašen i neprimjenjivo), dobijeni su rezultati koji ukazuju na to da je Centralna banka Crne Gore ostvarila značajno poboljšanje usaglašenosti sa Bazelskim osnovnim principima. Ocjenom usklađenosti propisa iz oblasti kontrole banaka sa Osnovnim principima, utvrđeno je da je sistem kontrole bankarskog sistema CBCG usaglašen sa dvanaest osnovnih principa, značajno usaglašen sa četrnaest osnovnih principa (u toku su napori da se postigne usaglašenost), značajno usaglašen sa jednim (nijesu u toku napori da se postigne puna usaglašenost), bitno neusaglašen sa jednim principom (u toku su napori da se postigne usaglašenost), dok dva osnovna Bazelska principa nijesu primjenjiva. U pitanju su Osnovni principi efikasne kontrole banaka koji se odnose na međudržavno bankarstvo, a s obzirom da Zakon o bankama još uvijek ne propisuje osnivanje filijala stranih banaka u Crnoj Gori, to predstavlja razlog neprimjenjivosti ovih principa u domaćoj pravnoj regulativi i praksi. Kako je u toku rad na izradi Nacrta novog zakona o bankama, to se očekuje u narednom periodu da norme novog zakona budu značajno do potpuno usaglašene sa navedenim principima.

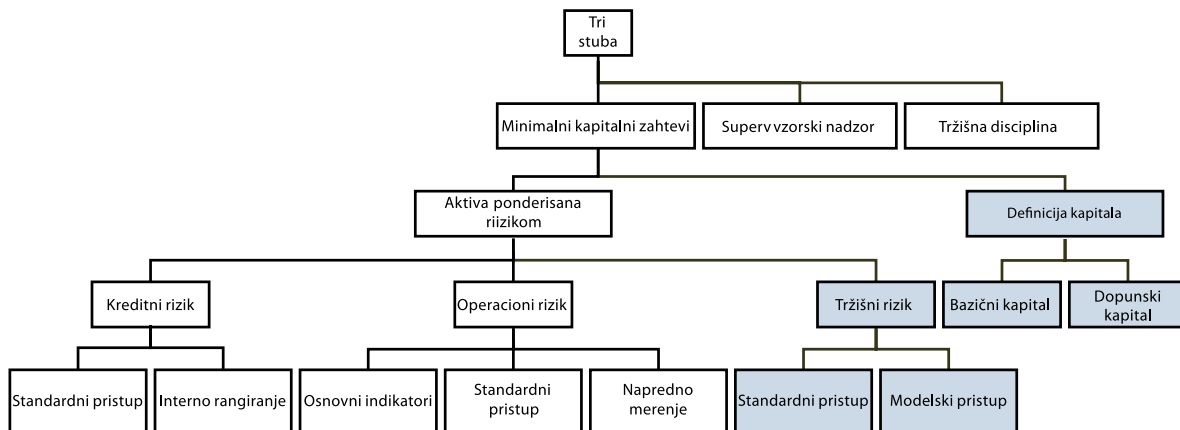
Upoređujući rezultate ocjene usaglašenosti sa Osnovnim principima efikasne kontrole banaka sa prosječnim stepenom usklađenosti zemalja u razvoju i razvijenih zemalja, Crna Gora pokazuje zavidan rezultat imajući u vidu samo četiri godine za koje je ovaj rezultat ostvaren.

Značajna usaglašenost pravne regulative sa Osnovnim principima stvorila je mogućnost za postepenu tranziciju ka Bazelu II, prvenstveno u oblastima upravljanja rizicima i adekvatnosti kapitala.

Donošenje Bazela II ili Novog bazelskog sporazuma o kapitalu predstavlja jedan od najvažnijih događaja koji će obilježiti poslovanje bankarstva u ovoj deceniji. Iako je Bazel I imao pozitivne učinke na sigurnost poslovanja banaka, uočeno je da su u uslovima velikog broja inovacija i razvoja novih tehnika upravljanja rizicima potrebne radikalne promjene.

Značaj Bazela II za zemlje koje teže članstvu EU i nalaze se u procesu usaglašavanja pravne regulative sa *Acquis communautaire* je veći, budući da je nova direktiva EU o adekvatnosti kapitala (CAD3) u velikoj mjeri zasnovana upravo na principima Bazela II. Razlika između ova dva pravna okvira sastoji se u tome što se Bazel II odnosi na međunarodno aktivne banke, dok se direktiva EU primjenjuje na sve kreditne institucije i investicijska društva u EU.

Grafik br. 2. Bazel II

Izvor: Dobeck, D., "Bazel II – an Update"

Vremenski period primjene Bazela II može se predstaviti slijedećom šemom:

26 Jun 2004. Formulisan okvir Bazela II

2004. - 2006 Nacionalni procesi:

- Dalje testiranje / studije uticaja
- Zakonodavstvo / donošenje nacionalnih propisa
- Planovi banaka za implementaciju

Kraj 2006. Primjena jednostavnijih metoda

Kraj 2007. Primjena naprednih metoda

Posle 2007. Produženi tranzicioni period za zemlje izvan G-10 grupe

Bazel II se zasniva na fleksibilnijim i sofisticiranijim pristupima mjerenja kreditnog i operativnog rizika, što predstavlja novi način i pristup obavljanja kontrole poslovanja banaka. Bez obzira na složenost standarda, njegova primjena trebala bi doprinijeti stabilnosti finansijskog sektora, jer će kapitalni zahtjevi utvrđeni novim metodama realnije odražavati visinu rizika kojima je izložena svaka pojedinačna banka.

Tab. br. 5. Tranzicija ka Bazelu II

Pristupi u okviru Bazela II	Osnovne tehnike mjerenja kreditnog rizika	Tehnike kontrole rizika		Operativni rizik
		Minimiziranje kreditnog rizika	Sikjurizacija	
Uprošćeni standardizovani	Izvozne kreditne agencije	Ponder rizika za kolateral supstituira rizik kreditnog potraživanja	Banke mogu samo investirati. Ponder rizika = 100%	Bazični indikator C = 15% ukupnog prihoda
Standardizovani	Agencije za kreditni rizik (S & P, Moody's, Fitch)	Iznos izloženosti se umanjuje u zavisnosti od kvaliteta potraživanja i veličine »haircat« za kolateral	Upotreba rejtinga izvoznih kreditnih agencija	Bazični indikator ili zahtjev za kapitalom kao ponderisana suma ukupnih prihoda po različitim aktivnostima
Osnovni IRB	Bančin interni rejting za PD i formula Bazela II za kapitalni zahtjev	Kao prethodno, a onda LGD po formuli Bazela II	Investiciona banka može koristiti svoj rejting, a emitent formulu kontrolora	AMA (napredni pristup mjerenju)
Napredni IRB	Bančin rejting (PD, LGD, EAD i M)	Bančin model za LGD i EADr	Kao kod prethodnog	Kao kod prethodnog

Izvor: CBCG, Sektor za kontrolu banaka

Struktura Bazela II se temelji na tri osnovna stuba:

1. minimalni kapitalni zahtjevi;
2. nadzor nad adekvatnošću kapitala;
3. tržišna disciplina.

Stub I prije svega definiše pravila za izračunavanje kreditnog i operativnog rizika. U ovom standardu se nudi nekoliko opcija za izračunavanje kreditnog i operativnog rizika, tako da svaka banka može da izabere onaj način koji je najprimjereniji njenim specifičnostima. Kapitalni zahtjevi koji proizilaze iz stuba I nijesu dovoljni za pokriće ostalih rizika u poslovanju banke. Upravo iz tog razloga je stubom II definisano da banka treba da vodi računa i o izloženosti ostalim rizicima, pa u skladu sa tim da osigura adekvatne kapitalne zahtjeve. Stub II predviđa da supervizor, ukoliko ocjeni da postavljeni minimalni zahtjevi za kapitalom u konkretnom slučaju nijesu dovoljni za pokriće rizika banke, može naložiti banci povećanje nivoa kapitala. Stub III predstavlja pružanje potpore minimalnim kapitalnim zahtjevima (Stub I) i nadzoru nad adekvatnošću kapitala (Stub II). Svrha ovog stuba je donošenje formalne politike objavljivanja koju mora odobriti nadzorni odbor banke. Kada banke objave dovoljno informacija o svojim aktivnostima, tržišni učesnici mogu stvoriti snažne podsticaje za zdrav način poslovanja. Na taj način, tržište može »nagraditi« banke koje upravljaju rizicima na odgovarajući način, ili »kazniti« one koje održavaju kapital na prenisnoj osnovi u odnosu na svoj rizični profil.

Tab. br. 6. Tranzicija ka Bazelu II

Parametri	Standardizovani pristup	IRB		Modeli kreditnog rizika
		osnovni	napredni	
Broj kategorija rizika	5	više	više	više
PD	kontrolor	banka	banka	banka
LGD	kontrolor	kontrolor	banka	banka
EAD	kontrolor	kontrolor	banka	banka
Dospijeće	kontrolor	kontrolor/banka	banka	banka
Korelacija	kontrolor	kontrolor	kontrolor	banka
Specifikacija modela	kontrolor	kontrolor	kontrolor	banka

Izvor: CBCG, Sektor za kontrolu banaka

Osnovna ideja Bazela II mogla bi se izraziti kroz konstataciju : »Za mjerenje bilo kojeg rizika ne postoji jedna veličina koja može odgovarati svima«. Bazel II ima pretenziju da bude mnogo više rizično osjetljiv, zatim da stavi naglasak na ocjenu rizika od strane banke i da postane internacionalno mnogo prihvatljiviji.

U tom smislu su odlukama Centralne banke Crne Gore iz oblasti kontrole banaka normirane oblasti upravljanja operativnim rizicima, tržišnim rizicima i rizikom zemlje, čime je zaokružena regulacija upravljanja najznačajnijim rizicima u poslovanju banaka. Formiranjem regulatornog kreditnog biroa u okviru Sektora za kontrolu banaka, učinjen je značajan napredak u procesu tranzicije ka novim standardima poslovanja. Preko kreditnog registra će se jačati centralizovani pristup internom rejtingu.

Pristup baziran na centralizovanom rejtingu podrazumjeva:

- Uspostavljanje »Rejting skale« za utvrđivanje rezervacije od strane regulatora;
- Rangiranje kredita prema centralizovano ustanovljenoj skali od strane banke,
- Proračunavanje od strane regulatora sume očekivanih i neočekivanih gubitaka kroz statističke prosjeke uz primjenu scenario i drugih pristupa,
- Supervizorski model za kreditni rizik na osnovu baze podataka o kreditima, može biti jedno od efikasnih rješenja za utvrđivanje distribucije vjerovatnoće gubitaka za neki portfolio kredita;
- Dizajniranje PBCR za izračun rezervacija = »VaR« - kapitalni zahtjev po SA, onda se može reći da postoji puna usklađenost sa Bazelom II.

Buduće aktivnosti Centralne banke Crne Gore u segmentu regulacije i kontrole banaka usmjerene su ka postepenoj tranziciji od Bazela I ka Bazelu II. U tom smislu, kao ključni zadaci Centralne banke označeni su:

1. donošenje zakonske i podzakonske regulative koja podržava primjenu principa Bazela II;
2. testiranje banaka u pogledu spremnosti za primjenu Bazela II;
3. priprema banaka za sprovođenje Bazela II;

- a. edukacija zaposlenih,
 - b. uspostavljanje adekvatnog IT sistema koji će osigurati potrebne podatke i biti podrška modelu upravljanja pojedinim rizicima,
 - c. definisanje različitih politika i procedura za upravljanje rizicima;
4. rješavanje pitanja koja praksa pokaže spornim za dalji razvoj poslovanja banaka na principima kvalitetnog upravljanja rizicima;

Uspješna primjena novih principa u mnogome zavisi i od kadrova koji raspolažu relevantnim znanjima i vještinama za sprovođenje novih standarda. Kao jedna od slabosti tranzicije ka Bazelu II u Crnoj Gori može se navesti i kadrovski potencijal. Tek kada se stvori kritična masa kadrova moći će se govoriti o spremnosti finansijskih institucija za njegovu primjenu.

4. PRILAGOĐAVANJE STATISTIKE STANDARDIMA ECB

»Ništa nije važnije za vođenje monetarne politike od dobre statistike«.

A. Lamfalussy, prvi predsjednik EMI, 1996.

Svrha statistike koju vodi ESCB je da podrži monetarnu politiku ECB i ostale zadatke Eurosistema i Evropskog sistema centralnih banaka.

Glavna obilježja statistike ECB su:

- Pravna osnova leži u Statutu ESCB i ECB;
- Fokusirana je na euro područje;
- Minimiziranje, 'tereta' institucija koje imaju obavezu izvještavanja;
- Bliska saradnja sa institucijama Evropske unije;
- Bliska saradnja sa ostalim međunarodnim statističkim institucijama.

Glavna polja statističke aktivnosti ECB su:

- Novac, bankarstvo i statistika finansijskog tržišta, uključujući statistiku o monetarnim agregatima i ostalim bankama, kamatnim stopama, dužničkim hartijama od vrijednosti, nemonetarnim finansijskim posrednicima;
- Statistika platnog bilansa i statistika međunarodnih rezervi Eurosistema, međunarodna investiciona pozicija Eurozone kao cjeline;
- Finansijski računi;
- Vladina finansijska statistika.

Pravnu osnovu za statistiku ESCB čini Statut ESCB i ECB:

- Član 5.1 «Da bi pomogla ESCB u izvršavanju svojih zadataka, ECB zajedno sa nacionalnim bankama treba da sakuplja potrebne statističke podatke od ekonomskih agenata»;
- Član 5.2 »Nacionalne centralne banke trebaju sprovoditi, do mjere koje je to moguće, mjere iz

Člana 5.1.«

- Član 5.4 »Savjet (na nivou EU) treba da definiše pravne subjekte koji moraju podnositi izvještaje i odgovarajuće provizije za njihovo sprovođenje«;

Pored Statuta ESCB i ECB, pravnu osnovu za statistiku ESCB čine i uredbe Savjeta Evropske zajednice:

- Uredba Savjeta (EC) br. 2533/98, od 23. novembra 1998., u vezi sakupljanja statističkih podataka od strane ECB;
- Uredba Savjeta (EC) br. 2532/98, od 23. novembra 1998., u vezi ovlašćenja ECB da primjenjuje sankcije;
- Uredba Savjeta (EC) br. 1745/2003, od 12. septembra 2003., o primjeni minimalnih rezervi.

Jedinstvena monetarna politika koja se sprovodi od strane centralnih banaka unutar ESCB podrazumijeva ažurno sakupljanje potrebnih statističkih informacija, koje su u skladu sa jedinstvenim metodološkim principima. Relevantni podaci ne samo da su potrebni da bi se donijele ispravne odluke monetarne politike, već su takođe i kriterijumi za efektivnu superviziju kreditnih institucija, praćenje finansijskih kretanja na tržištu, kao i nadgledanje računovodstvenog sistema i ispunjenja obaveznih rezervi.

U EU postoji pravna regulativa koja precizno definiše pitanja koja se odnose na statistiku. Određena prava na prikupljanje statističkih informacija garantovana su Sporazumom o osnivanju Evropske unije.

ECB je usvojila nekoliko odredbi koje regulišu pitanja vezana za dostavljanje statističkih informacija od strane nacionalnih centralnih banaka, uspostavila smjernice i pripremila priručnike kojima će se upravljati centralne banke pri uspostavljanju i implementaciji jedinstvenih metodoloških principa.

4.1. Prilagođavanje monetarne i finansijske statistike ECB standardima

Lista monetarnih finansijskih institucija

Monetarne finansijske institucije (MFI) uključuju domaće finansijske institucije i ostale finansijske institucije, čiji se posao sastoji u primanju depozita ili njihovih supstituta od subjekata koji nijesu druge finansijske institucije i davanju kredita i investiranju u obveznice za svoj račun.

MFI u Evropskoj uniji uključuju kreditne institucije i tzv. Fondove novčanog tržišta. U nekoliko zemalja postoje i neke druge specifične institucije koje se takođe poklapaju sa definicijom MFI. Evropska centralna banka sastavlja listu monetarnih finansijskih institucija na bazi informacija koje su im dostavile nacionalne centralne banke u sastavu ESCB. Između ostalog, značaj ove liste je i za postizanje bilansne ravnoteže sistema koji kreira novac u okviru Euro sistema. Takođe, osiguraće se jedinstveno i pouzdano informisanje i odlučivanje o punoj listi institucija koje su sposobne da izvode operacije za ESCB.

ECB je centralne banke članice ESCB obavezala da dostave informacije u vezi sa MFI u zahtjevanim analitičkim oblastima, što će pomoći pri sastavljanju konsolidovanog bilansa MFI. Neophodnost potpunog prilagođavanja ovim standardima zahtjeva veći obim informacija sakupljenih od banaka i u mnogo kraćem periodu. Ove promjene će biti povezane za modifikacijom IT sistema koji će servisirati izvještavanje banaka.

Statistika kamatnih stopa

Statistika kamatnih stopa daje ključne informacije o sprovođenju jedinstvene monetarne politike. ECB zahtjeva informacije o kamatnim stopama na nacionalnom nivou, prikaz uticaja jedinstvene monetarne politike na nacionalnom nivou, agregatne stope koje se izračunavaju na osnovu ponderisanih stopa, kojima se reflektuje cijena individualnih komponenti koje sačinjavaju novac M3. Uredbom o statistici kamatnih stopa (ECB/2001/18), ECB uspostavlja obavezu za monetarne institucije unutar Eurozone da prosljede podatke o kamatnim stopama koji su u skladu sa utvrđenim metodama i definicijama izračunavanja.

Box br. 1. Podaci koji se zahtijevaju od strane Eurostat-a (1)

Eurostat zahtijeva mjesečno dostavljanje podataka o sljedećim kamatnim stopama nacionalne centralne banke na kraju mjeseca:

- kamatnim stopama na depozite - stopa po kojoj centralna banka uzima depozite ili diskontuje hartije od vrijednosti.
- kamatnim stopama na zajmove - stopa koja efektivno formira najvišu stopu tržišta novca. U nekim zemljama to može da se odnosi na hitno finansiranje bankarskog sektora (lombard stopa).
- kamatna stopa na refinansiranje - stopa po kojoj centralna banka obavlja operacije na otvorenom tržištu, a može da uključuje poslove otkupa tj. repo operacije.

Pored ovih, Eurostat zahtijeva podatke o kamatnim stopama novčanog tržišta (mjesečni prosjek), odnosno stopama koje su određene tržištem za operacije između banaka, kao i podatke o kamatnim stopama banaka u poslovanju sa stanovništvom.

Prilikom prikazivanja kamatnih stopa u poslovanju sa stanovništvom, trebalo bi napraviti razliku između kamatnih stopa za novi biznis i stopa na neplaćene iznose (prema odluci ECB 2001/18, od 20. decembra 2001.). Pri tome, navedene stope treba prikazati kao nominalne stope (bez provizija i odgovarajućih troškova) ili, ukoliko to nije moguće, efektivne stope, i treba da predstavljaju ponderisani prosjek koji se odnosi na različite kategorije instrumenata podijeljenih u svaku kategoriju. U slučaju kamatnih stopa na depozite sa dogovorenim rokom dospjeća i otkupljivim po zahtjevu, potrebno je naznačiti rok dospjeća.

Statistika emitovanih hartija od vrijednosti

Nacionalne banke šalju izvještaje ECB o hartijama o vrijednosti koje su emitovane od strane rezidenata na domaćem i stranom tržištu na mjesečnoj bazi. Iznosi govore o dužničkom statusu na kraju izvještajnog perioda, novim emisijama i amortizaciji izvršenoj u navedenom periodu.

Statistika ostalih finansijskih institucija

Uputstva za pripremu statistike za ostale finansijske posrednike su objavljena od strane ECB u novembru 2002. godine. Trenutno, od nacionalnih centralnih banaka se zahtjeva da pripreme kvartalnu statistiku o investicionim fondovima (ne uključuje Fondove novčanog tržišta koji su uključeni u MFI), uključujući selektovane podatke iz bilansa.

Finansijski računi

Finansijski računi Evropske monetarne unije su značajni za analizu monetarne politike koju sprovodi ECB. Oni sadrže širok spektar ekonomskih, monetarnih i finansijskih informacija. Za ECB je poželjno sastavljanje kvartalnih finansijskih računa.

Box br. 2. Podaci koji se zahtijevaju od strane Eurostat-a (2)

Na polju monetarne i finansijske statistike, Eurostat zahtijeva podatke o:

- **Novčanoj masi:** Za definisanje M1, M2 i M3 može se koristiti definicija koju koristi ECB⁹. Ukoliko podaci prema definiciji ECB nijesu raspoloživi, mogu se dostavljati podaci prema nacionalnoj definiciji novčane mase. U tom slučaju potrebno je prikazati punu definiciju novčane mase. Podatke je potrebno dostavljati kao stanje na kraju mjeseca, bez sezonskih prilagođavanja, u nacionalnoj valuti.
- **Kreditima koje MFI odobravaju rezidentima:** Ovaj indikator odnosi se na ukupne kredite koje su MFI odobrile rezidentima (ukupni krediti ekonomiji). Ukupni krediti uključuju zajmove, hartije od vrijednosti osim akcija emitovane od strane rezidenata i akcije i ostali kapital emitovan od strane rezidenata. Podjela je napravljena na kredite opštoj vladi i kredite ostalim rezidentima isključujući opštu vladu.
- **Depozitima rezidenata kod MFI:** Podjela je napravljena na depozite centralne vlade kod MFI i

⁹ M1 je suma gotovine u opticaju i prekonoćnih depozita; M2 je suma M1, depozita sa dogovorenim rokom dospjeća do dvije godine i depozita opozivih po zahtjevu do tri mjeseca; M3 je suma M2, repo, akcija/jedinica fondova tržišta novca, i dužničkih hartija od vrijednosti do dvije godine.

depozite ostalih rezidenata kod MFI, isključujući centralnu vladu. Podatke je potrebno dostavljati kao stanje na kraju mjeseca, bez sezonskih prilagođavanja, u nacionalnoj valuti.

- **Prinosima na vladine obveznice:** U pitanju su prihodi na rok dospijeca vladinih obveznica na sekundarnom tržištu (do 2, 5 i 10 godina). Ukoliko podaci o prihodima sa sekundarnog tržišta nijesu raspoloživi, potrebno je obezbijediti podatke za prihode sa primarnog tržišta. Podaci bi trebali da predstavljaju mjesečni prosjek.
- **Indeksima cijena akcija:** Trebalo bi da bude naznačen bazni period za indeks cijena akcija, kao i kratak opis šta taj indeks predstavlja. Po mogućnosti, trebalo bi obezbijediti mjesečni prosjek.
- **Mjesečnom prometu akcija:** Promet akcija trebalo bi obračunati na osnovu vrijednosti akcija u nacionalnoj valuti, a to je obično ukupni mjesečni promet.

Na osnovu analize zahtjeva ECB i Eurostata na polju monetarne i finansijske statistike, možemo zaključiti da su potrebna određena prilagođavanja. Prije svega, u dijelu koji se odnosi na izvještavanje o kamatnim stopama potrebno je prikazivati ponderisane kamatne stope.

Iako se od nacionalnih centralnih banaka zahtjeva da obezbijede kvartalne podatke o investicionim fondovima, uključujući izabrane podatke iz njihovih bilansa, ove podatke ne može trenutno obezbijediti CBCG jer nije nadležna za kontrolu poslovanja ovih institucija, odnosno investicioni fondovi nemaju obavezu izvještavanja prema CBCG. Potrebno je uraditi izmjene u tom smislu.

Dalje, zbog specifičnosti funkcionisanja crnogorske ekonomije i nemogućnosti korišćenja monetarne baze za vođenje monetarne politike u uslovima dolarizacije, novčana masa je definisana na način da predstavlja evidencionu kategoriju, odnosno prikazuje ukupan iznos novca kojima raspolaže Crna Gora u zemlji. Do prijema u EMU, potrebno je prilagoditi nacionalnu definiciju novčane mase, definiciji koju je postavila ECB.

4.2. Prilagođavanje statistike bilansa plaćanja standardima EU

Uloga CBCG u procesu evropskih integracija na polju bilansa plaćanja sastoji se u ispunjavanju zahtjeva po pitanju izvještavanja definisanih od strane Evropske centralne banke i Eurostata. Uputstva EU o bilansu plaćanja su mnogo detaljnija u odnosu na npr. statističke standarde MMF-a ili OECD-a.

Zahtjevi institucija EU (misli se na ECB i Eurostat) za izvještavanjem o bilansu plaćanja su sljedeći:

- **mjesečno:**
 - *ključni elementi bilansa plaćanja se moraju slati ECB do 30-og radnog dana od kraja prethod-*

nog mjeseca na koji se izvještaj odnosi;

- *izvještaj o likvidnim sredstvima i obavezama u stranoj valuti* se mora slati ECB u roku od 3 nedjelje od kraja mjeseca na koji se izvještaj odnosi;
- *izvještaj o rezervama* se mora slati ECB u roku od jedne nedjelje od kraja mjeseca na koji se izvještaj odnosi;

- **kvartalno:**

- *detaljni podaci o bilansu plaćanja*, se šalju ECB i Eurostat-u u roku od 3 mjeseca od dana slanja posljednjeg kvartalnog izvještaja;

- **godišnje:**

- *izvještaj o međunarodnim uslugama i stranim direktnim investicijama* se šalju ECB 6 mjeseci poslije završetka godine na koju se izvještaj odnosi;
- *bilans stranih direktnih investicija* se šalje ECB u roku od 9 mjeseci nakon završetka godine na koju se izvještaj odnosi;
- *podaci o međunarodnoj investicionoj poziciji* (bilans sredstava i obaveza nerezidenata na kraju godine), šalju se ECB u roku od 9 mjeseci poslije završetka godine na koju se izvještaj odnosi.

Box br. 3. Podaci koji se zahtijevaju od strane Eurostat-a (3)

Eurostat zahtiva slanje sljedećih podataka o:

- **Rezervnoj aktivi:** Rezervna aktiva podijeljena je na monetarno zlato, specijalna prava vučenja, rezervnu poziciju kod MMF-a, stranu valutu i ostala potraživanja.
- **Indeksu deviznih kurseva:** Potrebno je dostaviti objašnjenje metodologije i specificirati bazni period.
- **Međunarodnoj investicionoj poziciji:** uključuje stanje sredstava i obaveza koje se odnose na direktne investicije, porfolio investicije, finansijske derivate, ostale investicije i rezervnu aktivu.
- **Direktnim investicijama:** Direktne investicije podijeljene su na vlasnički kapital (plus reinvestirane zarade) i ostali kapital.
- **Portfolio investicijama:** Portfolio investicije klasifikovane su prema instrumentima tj. na vlasničke i dužničke hartije od vrijednosti, pri čemu su dužničke hartije od vrijednosti dalje podijeljene na obveznice i mjenice, i instrumente tržišta novca. Svaka kategorija podijeljena je na sektore.
- **Finansijskim derivatima:** Finansijski derivati prikazani su po sektorima.
- **Ostalim investicijama:** Ostale investicije prikazane su po sektorima. Dalja podjela izvršena je na trgovinske kredite, zajmove/valute i depozite, i ostala sredstva i obaveze.

Da bi se ispunili zahtjevi EU na polju statistike bilansa plaćanja, CBCG mora implementirati određene promjene, od kojih je najvažnije usklađivanje metodologije kompiliranja platnog bilansa sa metodologijom MMF-a.

Po pitanju pravne regulative, usvojen je novi Zakon o carini (aprila 2003. godine). U skladu sa tim, izvršena su i neka tehnička prilagođavanja poput uvođenja novog softvera. Treba istaći da se Carina Crne Gore trenutno »uhodava« u novi sistem kako bi se dobili podaci koji po kvalitetu i kvantitetu zadovoljavaju potrebe platnog bilansa. Takođe je i donijet Zakon o kapitalnim i finasijskim transakcijama koji bi trebalo da doprinese poboljšanju kvaliteta statistike bilansa plaćanja, kao i Odluka o statističkim podacima koji se dostavljaju CBCG za potrebe sastavljanja bilansa plaćanja Republike Crne Gore.

U ovom trenutku, obradu dokumentacije vezane za spoljnotrgovinsku razmjenu u Crnoj Gori, vodi CBCG, dok u narednom periodu, taj posao treba da preuzme Monstat (prema Zakonu o statistici).

Takođe, za očekivati je skoro usvajanje novog Uputstva o obavljanju platnog prometa sa inostranstvom, čija će primjena doprinijeti boljoj sveobuhvatnosti podataka iz bankarskog sektora.

Od podataka koje zahtijeva Eurostat, jedino se obrađuju podaci vezani za strane direktne investicije, dok će se rezervna aktiva moći obračunati kada dođe do podjele deviznih rezervi (monetarnog zlata, specijalnih prava vučenja i rezervne pozicije kod MMF-a) između republika bivše SFRJ. Portfolio investicije, za sada, nijesu klasifikovane po instrumentima, dok se finasijski derivati ne koriste u CG.

U narednom periodu potrebno je usmjeriti aktivnosti na:

- Implementaciju modifikovanog sistema mjesečnog sastavljanja bilansa plaćanja koji je u skladu sa standardima ECB koji uključuju:
 - metodološka prilagođavanja u saradnji sa ECB,
 - novi sistem sakupljanja i agregacije baziran na kodifikaciji ECB i
 - nova IT platforma.
- Uspostavljanje sistema kvartalnog bilansa plaćanja koji uključuje:
 - metodološka prilagođavanja u saradnji sa ECB i Eurostat-om i
 - metodi statističke procjene
- Razvoj novog sistema sakupljanja i procesuiranja podataka koji se tiču međunarodnih usluga i trgovine.

5. PRILAGOĐAVANJE PLATNOG SISTEMA CRNE GORE ZAHTJEVIMA EU

Razvoj i unaprijeđenje platnog prometa predstavlja veoma važan zadatak svake države. Riječ je o „krvotoku“ ukupnog finasijskog i javnog sektora koji treba da omogući brz, siguran, pouzdan i efi-

kasan transfer sredstava između učesnika u platnom prometu. Reforma unutrašnjeg platnog sistema u Crnoj Gori implementira se kao dio ukupnih sistemskih transformacija uz uvažavanje zahtjeva za punom sinhronizacijom, prvenstveno, sa reformama fiskalnog i bankarskog sektora.

Osnovni ciljevi reforme platnog prometa u RCG bili su njegova potpuna demonopolizacija i usklađivanje sa međunarodnim standardima. Navedeni ciljevi su realizovani prvenstveno kroz izradu novog regulatornog okvira, implementaciju novog međubankarskog platnog sistema, izgradnju unutarbankarskih platnih sistema kod poslovnih banaka (za procesiranje sopstvenih plaćanja, kao i plaćanja njihovih klijenata). Takođe je uspostavljena i adekvatna organizaciona struktura u organizacionim jedinicama Centralne banke nadležne za organizaciju i funkcionisanje platnog prometa u zemlji. Centralna banka je uspješno implementirala novi informacioni sistem za procesiranje međubankarskih plaćanja kao i plaćanja za sopstvene i potrebe svojih klijenata. Novi platni sistem počeo je sa radom 6. januara 2005. godine.

U platni promet u RCG inkorporirana su najnovija dostignuća prisutna u praksi razvijenih platnih sistema, uz visok stepen uvažavanja opšteprihvaćenih međunarodnih preporuka, a prvenstveno "Osnovnih principa za sistemski važne platne sisteme" Komiteta za platne i obračunske sisteme Banke za međunarodna poravnanja u Bazelu, tako da platni sistem u Republici Crnoj Gori obezbjeđuje kvalitetne i efikasne usluge svim učesnicima u platnom prometu.

Uspješna reforma platnog sistema u RCG koja je sprovedena od strane CBCG ogleda se u sljedećem:

- boljem praćenju likvidnosti učesnika, što daje podstrijek za razvoj tržišta novca;
- kvalitetnijem upravljanju sredstvima i jeftinijem platnom prometu;
- povećanju finansijske discipline;
- stvaranju zakonskih uslova da se u promet uvede hartije od vrijednosti i mjenice, što doprinosi razvoju finansijskog tržišta;
- stvoren je prostor za uvođenje novih platnih usluga, u skladu sa savremenim trendovima u ovoj oblasti, prije svega za elektronsko bankarstvo.

Najvažnije karakteristike platnog sistema u zemlji su sljedeće:

- platni sistem omogućava procesiranje plaćanja po bruto principu u realnom vremenu, kao i po neto principu u odloženom vremenu;
- procesiranje plaćanja učesnika u međubankarskom platnom sistemu obavlja se elektronski i potpuno je automatizovano;
- struktura računa je promijenjena i usklađena sa međunarodnim IBAN standardom u konstrukciji računa¹⁰;
- u novom MPS-u komunikacija između učesnika zasniva se na razmjeni elektronskih platnih poruka u SWIFT formatu, čime se cjelovitije ostvaruje princip procesiranja platne transakcije bez njenih daljih naknadnih izmjena, (tzv. "Straight through processing" princip);

¹⁰ IBAN - International Bank Account Number je jedinstveni međunarodni identifikator računa klijenta u banci, određen u skladu s međunarodnim standardima Europske komisije za bankovne standarde ISO 13616.

- usvajanjem SWIFT standarda za format platnih poruka stvorene su mogućnosti za lakše i efikasnije povezivanje sa platnim sistemima drugih zemalja.

Direktive Evropske unije¹¹ kojima se stvara podloga za usklađivanje domaćeg zakonodavstva iz oblasti platnog prometa sa propisima EU su:

Direktiva 98/26/EC Evropskog Parlamenta i Evropskog Savjeta od 19. maja 1998. godine u vezi sa konačnim obračunom u platnom prometu i sistemu obračuna hartija od vrijednosti. Ova Direktiva je prihvaćena u cilju ograničavanja sistemskog rizika u platnom prometu i shodno njoj stvara se okvir koji obezbjeđuje slijedeće:

- Umrežavanje- bilateralno ili multilateralno- ne treba biti dovedeno u pitanje ili u pravnom smislu ugroženo, i obavezujući je za treću stranu;
- Pravila sistema trebaju tačno da odrede moment od kojeg nalozi transfera postaju neopozivi i moraju biti priznati (usvojeni);
- Pravila proizašla iz obavezujućeg “principa nultog sata”, čineći već izvršene obračune ništavnim u slučaju insolventnosti učesnika sistema;
- Kolateralna sigurnost koju sistem pruža bez obzira na pravnu tehniku u vezi sa učešćem u sistemu ili prihvaćenom od strane nacionalne centralne banke, centralne banke druge države članice ili ECB u vezi sa izvršavanjem funkcije centralne banke neće biti uključeni u stečajnu masu u slučaju da je učesnik sistema ili organizaciona jedinica koja izvršava poslove čak i sa jednom od gore navedenih centralnih banaka proglašena nesolventnom.

Direktiva 97/5/EC iz januara 1997. godine u vezi sa prekograničnim transferima. Ova Direktiva vrlo detaljno navodi obaveze banke prema korisnicima kako bi im se obezbijedili minimalni uslovi za transfer fondova u inostranstvo od strane kreditnih institucija, koji su isti na nivou EU. Jedna od važnijih obaveza koju nameće ova Direktiva prema državama članicama je zahtjev da se klijentima obezbijedi rješavanje bilo kojeg spora sa bankom u vezi sa izvršenjem prekograničnih transfera, brzo i efikasno, van suda.

Preporuka Komisije 97/489/EC koja se tiče transakcija elektronskim instrumentima plaćanja i posebno odnosa između izdavaoca i vlasnika. Ova Direktiva se odnosi na razne finansijske instrumente koji omogućavaju klijentu pristup svom bankovnom računu, a posebno obavljanje isplate i platnih kartica. Ona ima za cilj zaštitu potrošačkih prava sa ciljem da se klijentu obezbijedi određeni minimum zaštite u odnosu sa izdavaocem, naročito unutar oblasti njegovih obaveza za izvršene transakcije.

Direktiva 2000/46 Evropskog Parlamenta i Evropskog Savjeta od 19. maja 1998. godine u vezi sa konačnim obračunom u platnom prometu i sistema obračuna hartija od vrijednosti. Ova Direktiva detaljno navodi zahtjeve za institucijama elektronskog novca koje nisu kreditne institucije (banke), prvenstveno u vezi sa njihovim licenciranjem i kontrolom. Zahtjevi trebaju biti isti za sve EU zemlje članice.

¹¹ *Direktive (Directives) su definisane kao akti koji u pogledu rezultata koji se njima ostvaruje obavezuju svaku državu članicu kojoj su upućeni, ali ostavljaju nacionalnim vlastima izbor forme i metode.*

Centralna banka je (prema Zakonu o CBCG) odgovorna za uspostavljanje i održavanje efikasnog platnog prometa.

Regulatorni okvir za obavljanje platnog prometa donijet je u skladu sa Zakonom o CBCG („Sl.list RCG“, br. 52/00 i 47/01), a čine ga slijedeći propisi:

- Odluka o platnom prometu u zemlji (»Sl. list RCG«, br. 78/04, 06/05 i 33/05);
- Odluka o načinu izvršavanja međubankarskih plaćanja sa obračunskih računa učesnika u međubankarskom platnom sistemu (»Sl. list RCG«, br. 78/04, 39/05 i 69/05);
- Odluka o uslovima i načinu obavljanja platnog prometa u zemlji od strane ovlašćenog agenta (»Sl. list RCG«, br. 78/04);
- Odluka o jedinstvenoj strukturi za identifikaciju i klasifikaciju računa za obavljanje poslova platnog prometa u zemlji (»Sl. list RCG«, br. 78/04);
- Odluka o otvaranju, vođenju i ukidanju računa za obavljanje platnog prometa u zemlji (»Sl. list RCG«, br. 78/04 i 06/05);
- Odluka o obliku, sadržini i upotrebi jedinstvenih instrumenata platnog prometa za plaćanja u zemlji (»Sl. list RCG«, br. 78/04 i 06/05);
- Odluka o elektronskom načinu obavljanja platnog prometa u zemlji (»Sl. list RCG«, br. 78/04);
- Odluka o sprovođenju prinudne naplate sa računa izvršnog dužnika (»Sl. list RCG«, br. 06/05);
- Odluka o izvještajima koje banke dostavljaju Centralnoj banci Crne Gore (»Sl. list RCG«, br. 9/04 i 24/05);
- Odluka o naknadama za usluge Centralne banke Crne Gore za obavljanje poslova platnog prometa u zemlji i naknadama za učešće u RTGS-u i DNS-u (»Sl. list RCG«, br. 39/05).

U narednom periodu potrebno je, preduzeti aktivnosti na prilagođavanju platnog prometa RCG sa zahtjevima EU u slijedećim segmentima:

- usaglašavanje važeće regulative kojom se reguliše platni promet sa regulativama EU, odnosno sa “acquis communautaire“, u mjeri u kojoj je to primjenjivo u RCG;
- prilagođavanje platnog sistema sa aspekta tehničkih performansi zahtjevima EU. Ovo se prije svega odnosi na kreiranje tehničkih uslova za uključivanje domaćeg RTGS sistema u trans-evropski sistem obračuna u realnom vremenu za tzv. velika plaćanja (TARGET).

Cilj usaglašavanja pravnih akata je stvaranje normativnih pretpostavki za pridruživanje i uključivanje platnog sistema u platni sistem EU.

Poseban akcenat treba staviti na implementiranje preporuka EU, kojima bi se uredili odnosi između Srbije i Crne Gore, koji se odnose na uspostavljanje direktnog platnog prometa. Time bi se smanjili transakcioni troškovi, a takođe bi se izbjegla neprirodna situacija da roba ide direktno iz Crne Gore u Srbiju, i obrnuto, a novčani tokovi preko drugih država. Zakon o kapitalnim i tekućim transakcijama (»Sl. list RCG«, br. 45/05), kojim se reguliše kretanje kapitala je veoma liberalan i omogućava da se primjeni model korespodentskih računa u plaćanjima između Republika. Nažalost, u postojećoj situaciji uspostavljanje direktnog platnog prometa između Srbije i Crne Gore, nije moguće dok se ne izmjeni postojeća regulativa u Srbiji.

6. USLOVI KOJE JE NEOPHODNO ISPUNITI ZA ULAZAK U EMU

Ekonomska i monetarna unija (EMU) predstavlja krajnju fazu ekonomskih integracija u Evropskoj uniji. EMU je proces kojim zemlje članice EU usklađuju svoje ekonomske i monetarne politike sa krajnjim ciljem usvajanja zajedničke valute - eura, koja je u opticaju od 1 januara 2002. godine. Sam proces stvaranja EMU odvijao se u tri faze.:

Prva faza¹² - cilj je bio da se osigura slobodno kretanje kapitala i ostvari koordinacija ekonomskih politika, kao i bliska saradnja Nacionalnih Centralnih banaka;

Druga faza¹³ - cilj je bio približavanje ekonomskih i monetarnih politika zemalja članica (da bi se osigurala stabilnost cijena i stabilne javne finansije);

Treća faza¹⁴ - osnovana je Evropska Centralna Banka, utvrđivanje kursa i uvođenje jedinstvene valute. Ugovorom iz Mاستrihta (Maastricht, 1993 godine) u potpunosti je razrađen cilj postizanja monetarne unije, kao i metode i vremenski okvir stvaranja EMU.

Članstvo u EMU nije uslov članstva u EU, ali bez članstva u EU nije moguće članstvo u EMU. Od 15 «starih članica» EU, dvanaest su članice EMU. Ipak od novih članica se očekuje da u doglednom vremenskom periodu pristupe ERM II, kao fazi pre pristupanja EMU.

Ispunjenje kriterijuma iz Mاستrihta ne predstavlja uslov ulaska Crne Gore u Evropsku uniju, već je njihov cilj stvoriti stabilne makroekonomske uslove za prihvatanje zajedničke valute, te ostvarenja realne konvergencije, tj. postupnog približavanja visine dohotka po stanovniku države.

Uslovi ekonomske konvergencije koje je neophodno ispuniti za uvođenje eura kao zvanične valute i kriterijumi za njihovo mjerenje definisani su u Ugovoru o EZ (čl.121).

- Ostvarenje visokog stepena stabilnosti cijena - što se može vidjeti iz stope inflacije koja treba da bude bliska stopi inflacije kod najviše tri ostale države članice koje imaju najbolje rezultate u oblasti stabilnosti cijena. U Protokolu o osnivanju EZ (čl.1) to se precizira i kaže se: da stopa inflacije može biti najviše do 1,5% veća od stope inflacije triju zemalja sa najnižom stopom inflacije;
- Održivost stanja javnih finansija, što se ocjenjuje na osnovu budžetske situacije koja ne smije imati prekomjeran javni deficit u smislu člana 104. tačka 6.¹⁵ U protokolu "O postupku koji se primjenjuje u slučaju izuzetnog velikog deficita" u članu 1. referentne vrijednosti su precizirane i kaže se da:

¹² Jul 1990. do 31 decembra 1993. godine

¹³ 1. jun 1994. do 31. decembra 1998. godine

¹⁴ 1. januar 1999. godine do 1. januara 2002. godine

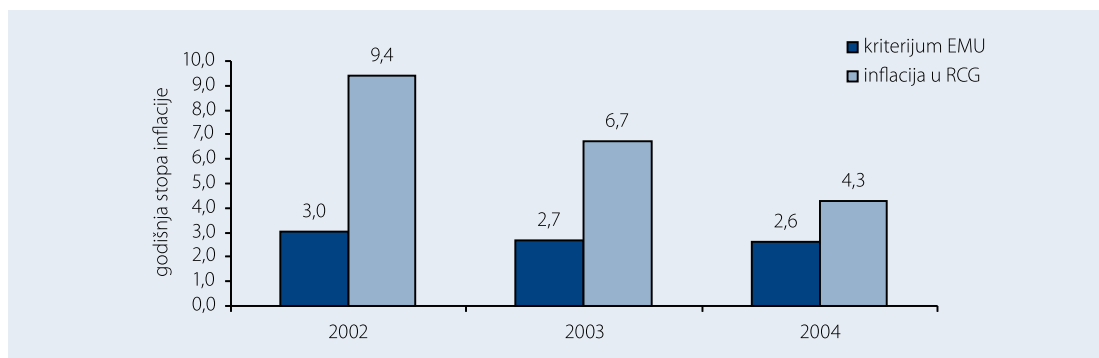
¹⁵ "Savjet, odlučuje kvalifikovanom većinom na preporuke Komisije i imajući u vidu eventualne primjedbe zainteresovane države članice utvrđuje nakon opšte procjene, da li postoji ili ne postoji prekomjerni deficit".

- 3% za odnos između ostvarenog ili predviđenog javnog deficita i GDP mjenenog tržišnim vrijednostima;
- 60% za odnos između javnog duga i GDP mjenenog tržišnim cijenama;
- Trajni karakter dostignute konvergencije od strane države članice i njenog učešća u deviznom mehanizmu EMS, ogleda se u nivoima dugoročnih kamatnih stopa. U Protokolu se precizira «da dugoročna kamatna stopa – prosječna nominalna dugoročna kamatna stopa – ne smije da prelazi 2 procentna poena iznad prosjeka tri najuspješnije zemlje članice (zemlje članice sa najnižom inflacijom)». Odrednica za utvrđivanje kamatne stope su kamatne stope na dugoročne vladine obveznice ili uporedive hartije od vrednosti;
- Poštovanje normalnih granica odstupanja koje predviđa devizni mehanizam EMS tokom bar dvije godine, bez devalvacije valute u odnosu na valutu neke druge države članice. Odnosno, dvije godine prije ulaza u monetarnu uniju valja održavati stabilnost nacionalne valute uz dozvoljene granice fluktuacije.

U slučaju Republike Crne Gore koja koristi eurizaciju gubi se mogućnost korišćenja monetarne politike i deviznog kursa kao instrumenta ekonomske politike. Jedini realni instrument predstavlja politika obavezne rezerve, dok posredno postoji mogućnost uticaja na visinu kamatne stope preko emisije državnih zapisa (treasury bills). CBCG je vezana za euro, koju može da kreira samo Evropska Centralna banka, ali CBCG ima nešto viši stepen slobode uticaja na sekundarnu emisiju, jer može samostalno određivati visinu stope obavezne rezerve, pravo koje centralne banke članice EMU nemaju. Međutim, uvođenje evropske monete kao nacionalne valute ne može da bude kraj prilagođavanja evropskim standardima. Ostvarivanje kriterijuma za članstvo u EU zahtjeva nastavak i ubrzanje ekonomskih reformi.

Eurizacija u Crnoj Gori se pokazala uspješnom posmatrajući osnovne makroekonomske pokazatelje. Stopa inflacije ima opadajuću tendenciju i približila se stopi inflacije u EMU. Mjerena indeksom cijena na malo za prvih jedanaest mjeseci 2005. godine iznosila je 1,7%.¹⁶ Postoji realna procjena da će stopa inflacije u 2005. godini iznositi oko 2%, čime će biti ostvaren četvorogodišnji trend postepenog opadanja stope inflacije.

Graf. br. 3. Inflacija u Crnoj Gori i kriterijum EMU

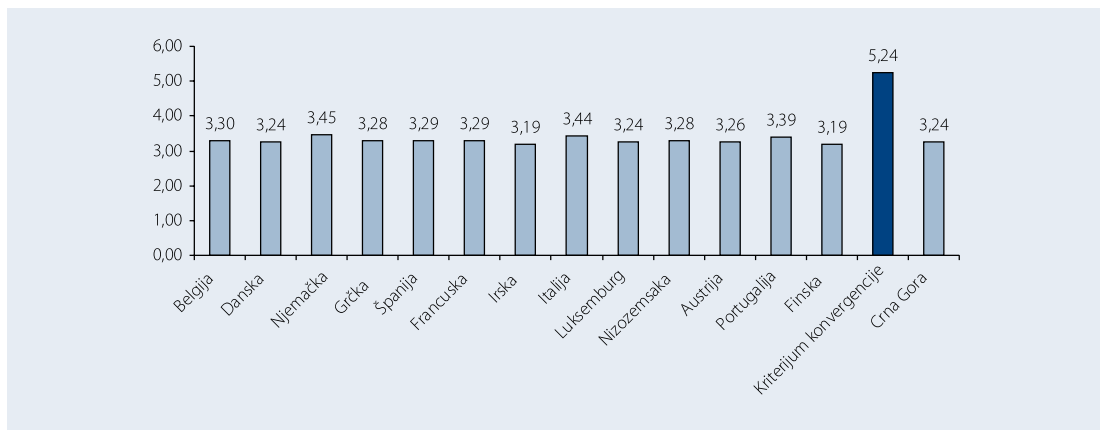

Izvor: CBCG i ECB

¹⁶ Indeks cijena na malo u novembru u odnosu na decembar prethodne godine.

Prilikom uporedjivanja kretanja kamatnih stopa, najveći problem predstavlja činjenica da u Crnoj Gori ne postoji dugoročna kamatna stopa na državne HOV, s obzirom da HOV sa najdužim rokom dospjeća predstavljaju državni zapisi sa rokom dospjeća od 180 dana. U posljednje vrijeme primjetan je njihov opadajući trend.

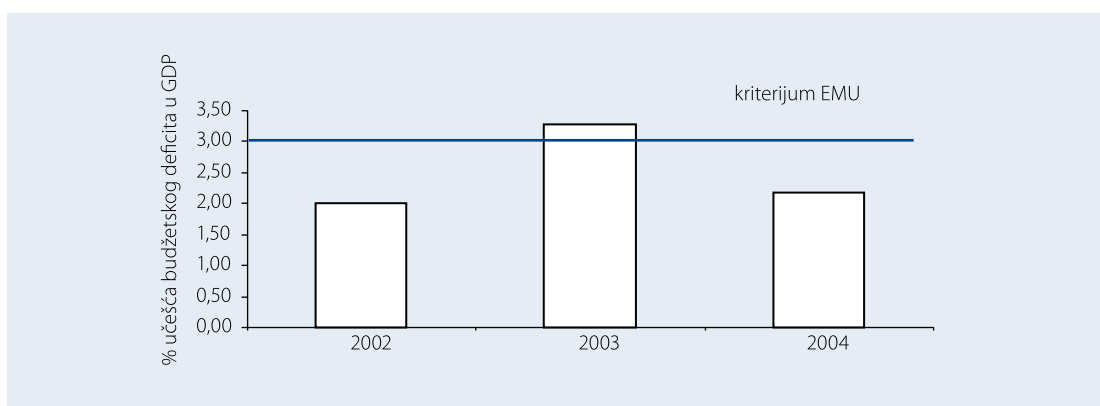
Graf. br. 4. Kamatne stope u EMU za svrhe konvergencije i kamatna stopa u RCG na državne zapise sa rokom dospjeća 182 dana (podaci za oktobar 2005. godine)

Izvor: CBCG i ECB

U eurizovanim ekonomijama fiskalna disciplina predstavlja osnovni preduslov makroekonomske stabilnosti. Na osnovu kretanja budžetskog deficita može se reći da od uvođenja eura iz godine u godinu učešće deficita u GDP se snižava. Procjenjuje se da će učešće budžetskog deficita u GDP iznositi oko 2% u 2005. godini, čime će Crna Gora ispuniti kriterijum koji postavlja EU.

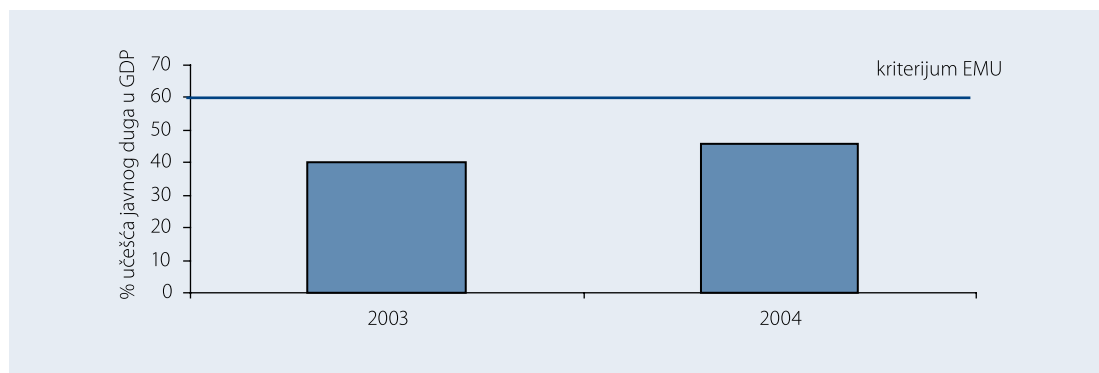
Graf. br. 5. Budžetski deficit u Crnoj Gori i kriterijum EMU

Izvor: CBCG i ECB

Javni dug (domaći i spoljni) u 2004. godini iznosio je 45,7% GDP, a u 2005. godini procjenjuje se da će iznositi 42,5% GDP, što se može smatrati prihvatljivim, ali je neophodno naglasiti oprez pri eventualnom budućem zaduživanju.

Graf. br. 6. Javni dug u Crnoj Gori i kriterijum EMU

Izvor: CBCG i ECB

U postojećim uslovima makroekonomski položaj Crne Gore, sa svim njegovim realnostima i ograničenjima u velikoj mjeri zavisi od mikroekonomske sfere, koja još uvijek ne omogućava razvoj proizvodnje zasnovane na izvozu, pa tako i jačanje konkurentne sposobnosti. To se može vidjeti iz platnobilansne neravnoteže, odnosno visokog deficita u bilansu robne razmjene.¹⁷

U cilju ispunjenja ekonomskih kriterija za ulazak u EU i EMU u narednom periodu potrebno je aktivnosti usmjeriti na:

- Rast izvoza putem stvaranja ambijenta za privlačenje investicija (domaće i strane) i povećanja domaće štednje. U proteklom periodu privredni rast se više zasnivao na domaćoj potrošnji nego na izvozu. Da bi se ispunili kriterijumi iz Kopenhagena neophodno je stvoriti uslove za privredni rast na bazi visoke stope rasta izvoza.
- Povećanje ukupne efikasnosti sektora preduzeća putem završetka privatizacije, prestrukturiranja velikih preduzeća, demonopolizacijom itd.
- Vođenje restriktivne politike zaduživanja kako Crna Gora ne bi ušla u zonu visoko zadužene zemlje.
- Sniženje stope nezaposlenosti putem, otvaranja novih radnih mjesta i davanja poreskih olakšica za novozaposlene;
- Završetak procesa privatizacije i očuvanje zdravog bankarskog sistema s ciljem povećanja konkurencije i sniženja cijene bankarskih usluga.
- Vođenju aktivne politike suzbijanja sive ekonomije sa akcentom na njeno prevođenje u legalne tokove, što bi dovelo do povećanja budžetskih prihoda.

¹⁷ Deficit robne razmjene za prvih devet mjeseci 2005. godine iznosio je 193 miliona eura.

Nesumnjivo je da ekonomska politika mora da ostvari ispunjenje svih Mاستriških kriterijuma i održivu makroekonomsku stabilnost.

Pored ekonomskih kriterijuma sve zemlje moraju udovoljiti institucionalnim kriterijumima - usklađenost propisa, kao i osiguranje nezavisnosti centralnih banaka (funkcionalne, institucionalne i personalne nezavisnosti).

Na polju nezavisnosti analiza zakona CBCG pokazala je da su svoreni uslovi za visoku nezavisnost CBCG na putu pridruživanja EU i EMU. Ipak, u narednom periodu pojedine odredbe Zakona o CBCG biće potrebno dodatno prilagoditi zahtjevima Mاستrihtskog sporazuma i statuta ECB.

Prema Zakonu o CBCG (član 33a), banka može na primarnom i sekundarnom tržištu prodati i kupiti hartije od vrijednosti emitovane od strane država članica Evropske unije ili druge države određene propisom Centralne banke. Kako bi se Zakon o CBCG uskladio sa zahtjevima Sporazuma i Statuta, trebalo bi do prijema u EU, unijeti odredbu o nemogućnosti kupovine HOV zemalja članica EU na primarnom tržištu.

Osnovni cilj Centralnih banaka koje su članice Evropskog sistema centralnih banaka je održavanje cjenovne stabilnosti u skladu sa članom 105 Mاستrihtskog sporazuma i člana 2 Statuta prema kome je "primarni cilj Evropskog sistema centralnih banaka održavanje cjenovne stabilnosti". Usklađivanje osnovnog cilja CBCG sa Sporazumom i Statutom nije moguće, s obzirom da je Crna Gora eurizovana ekonomija i da se ne mogu koristiti instrumenti monetarne politike za održavanje cjenovne stabilnosti. Međutim, Sporazum (član 109.) zahtjeva da zakonodavstvo zemalja članica EU bude kompatibilno sa Sporazumom i Statutom. U tom smislu kompatibilnost podrazumjeva da zakonodavstvo pojedinih zemalja i statuti centralnih banaka treba da budu prilagođeni u smislu eliminisanja protivurječnosti sa Sporazumom i Statutom i obezbjeđenja odgovarajućeg stepen integrisanosti centralnih banaka sa ESCB. Znači, Statut dozvoljava da centralne banke obavljaju i one funkcije koje nijesu definisane u Statutu, ali do nivoa koji nije u suprotnosti sa ciljevima i zadacima ESCB.

7. KOMUNIKACIONA STRATEGIJA

Prema tekućim ispitivanjima javnog mnjenja velika većina građana Crne Gore podržava pristupanje Crne Gore EU. Velika podrška EU je bazirana na očekivanju većine stanovništva da samo pristupanje EU automatski znači viši nivo životnog standarda. Najveći broj građana nije u dovoljnoj mjeri informisan šta znači proces pristupanja EU. Takođe, većina građana nije svjesna da će u procesu pristupanja EU jedan broj građana ili preduzeća biti na strani onih čije će se blagostanje smanjiti. Saznanje o ovakvim problemima se povećava sa približavanjem perioda pristupanja EU i ono može uticati na smanjenje podrške pristupanju EU. Ovome treba dodati u sve većoj mjeri rastući euroskepticizam, kao i otpor dijela građana EU prijemu novih članica.

Veliki raskorak između izuzetno visokog opredjeljenja za pristupanje EU i nedovoljnog poznavanja karakterističan je za početne faze pristupanja EU. Nedovoljna obavještenost građana u manjoj je

mjeri važna za uspjeh pristupanja EU od visoke podrške za nju. Iako nije realno očekivati da u Crnoj Gori podrška pristupanja EU može pasti ispod 50%, potrebno je preventivno djelovati sa komunikacionom strategijom na nivou Crne Gore. Sve zemlje koje su postale članice EU su sprovodile komunikacionu strategiju. EU takođe zahtjeva da u procesu pristupanja EU bude prisutan stalni dijalog između državnih organa i javnosti.

Strategija komunikacije treba da odgovori na izazove i ponudi dobro osmišljene aktivnosti kojima će se javnost na sistematski način informisati o najvažnijim ciljevima i praktičnim aktivnostima i na taj način doprinosti povećanju podrške. Strategija treba da se od godine do godine prilagođava fazi pridruživanja EU i da stavlja akcenat na specifične ciljeve faze pristupanja u kojoj se bude nalazila Crna Gora. Njom se moraju identifikovati i one ciljne grupe koje potencijalno mogu pružati najveći otpor pristupanju EU.

Iako obaveštavanje i pridobijanje građana mora da bude koordinirano od strane države, ono nije i ne može biti samo posao državnih organa. U procesu komunikacione strategije izuzetan značaj imaju mediji, kao i obrazovni sistem. Uloga obrazovnog sistema je dvostruka, jer pored pridobijanja podrške omladine, on treba i da obezbedi stručnjake koji će omogućiti i preduzećima i državnoj administraciji da se bolje prilagode EU.

Takođe, treba imati u vidu da se komunikaciona strategija ne odnosi samo na domaću javnost, već i na organe i institucije EU, predstavnike država članica EU, medije koji utiču na formiranje javnog mijenja u zemljama EU, ali i međunarodne institucije poput MMF-a i Svjetske banke.

CBCG može dati značajan doprinos komunikacionoj strategiji u okviru obavljanja svojih djelatnosti. To se prije svega odnosi na:

- Izradu radnih studija kojima će se objašnjavati specifični aspekti pristupanja EU,
- Uključivanjem tema posvećenih EU u okvire redovnog izvještavanja CBCG,
- Nastupe u javnim medijima i
- Kroz bilateralne kontakte sa predstavnicima EU, međunarodnih finansijskih institucija i drugim uticajnim grupama.

8. LITERATURA

1. «Protocol on the Statute of the European System of Central banks and of the European Central bank», www.ecb.int
2. Austrijska Nacionalna Banka « Monetray Analysis in the Eurosystem», 2005
3. CBCG, «Reforma platnog sistema u Crnoj Gori», www.cb-cg.org
4. Češka Narodna banka: «Češka Republika i euro- Strategija pristupanja», 2003
5. Direktiva 2000/12/EZ Evropskog Parlamenta i Savjeta, 20. mart 2000. godine
6. Direktiva 2000/28/EZ Evropskog Parlamenta i Savjeta, 18. septembar 2000. godine
7. Direktiva 2002/87/EZ Evropskog Parlamenta i Savjeta, 16. decembar 2002. godine
8. Direktiva 93/6/EEZ Evropskog Savjeta, 15. mart 1993. godine
9. Direktiva 98/26/EC Evropskog Parlamenta i Evropskog Savjeta 1998. godine
10. ECB «The new Basel capital accord: Main features and implications», 2005
11. ECB Convergence Report, 2004
12. ECB The monetary policy of the ECB, 2004
13. ECB, European Union Balance of Payments/ International investment position statistical methods, 2004
14. ECB, Statistics Pocket Book, novembar, 2005
15. ECB: Implementacija monetarne politike u Eurozoni, 2004;
16. ECB«The Implementation of Monetary policy in the Euro Area», ECB, 2005.
17. Erić D. Dejan: «Finansijska tržišta i instrumenti», Beograd, 2003
18. Godišnji izvještaj Glavnog ekonomiste CBCG za 2004. godinu
19. Godišnji izvještaj o radu Sektora za kontrolu banaka za 2004. godinu
20. Goran Knežević «Bazel II vizija ili realnost», 2005
21. Goran Knežević «Uskladenost reforme bankarstva u Crnoj Gori sa standardima EU», Magazin Ekonomist, 2002
22. Izvještaj Glavnog ekonomiste CBCG za oktobar 2005. godine
23. Izvještaj o radu za 2004. godinu Centralne banke Crne Gore
24. Narodna banka Slovačke, «Analysis of Convergence of the Slovak Economy to the European Union», 2005
25. Paul De Grauwe «Ekonomija monetarne unije», 2004
26. Sheller K. Hanspeter: «The European Central Bank – history, role and functions», ECB, 2004
27. Statut ECB i ESCB, www.ecb.int
28. Strommer Michael: «Minimum Reserves Statistics», Austrijska Centralna banka, JVI Beč, 2005
29. Treaty on European Union, Official Journal of the European Communities, No C 191/1, www.ecb.int
30. Uloga Narodne banke Poljske u procesu evropskih integracija, 2003. godine
31. Verner Vajdenfeld, Wolfgang Vesels: «Evropa od A do Š», Beograd, 2003
32. Zakon o bankama (»Sl. list RCG«, br. 52/00, 53/00 i 47/01)
33. Zakon o Centralnoj banci Crne Gore («Sl. List RCG», br. 52/00,53/00,47/01), www.cb-cg.org
34. Zakon o Hrvatskoj Narodnoj Banci («Narodne novine», od 5 travnja 2001),
35. Zakon o sprečavanju pranja novca («Sl. list RCG», br. 55/03 i 58/03)